

החקלאות

1. קווי ההתפתחות העיקריים

התופעה הבולטת בענף החקלאות בשנת תשכ"ז¹ היא העלייה הריאלית הגדולה — כ-22 אחוזים — בתוצר החקלאי הנקי במחירים ליצרן, שהיתה מלווה בירידה קטנה, של כ-1.2 אחוז בלבד, במחירי התוצר ליצרן. עלייה זו הינה מפנה במגמת הירידה בתוצר החקלאי המסתמנת מאז שנת תשי"ז², והיא באה לאחר ירידה ריאלית של כ-1-2 אחוזים בתוצר החקלאי בשנים תשכ"ה ותשכ"ו ובשעה שבמרבית ענפי המשק חלה ירידה בתוצר בשנת 1967.

הגורמים לעלייה הריאלית בתוצר החקלאי הם העלייה הכמותית המואצת של כ-13 אחוזים, בתפוקה החקלאית במחירים ליצרן שהיתה מלווה בעלייה כמותית מתונה, של כ-5 אחוזים, בתשומה הקנויה מסקטורים אחרים. הירידה המתונה במחירי התוצר ליצרן נגרמה הודות ליציבות המחירים ליצרן של התפוקה החקלאית והעלייה הקטנה של מחירי התשומה הקנויה מסקטורים אחרים, עלייה של כאחוז אחד.

הסיבה העיקרית לגידול המואץ בתפוקה החקלאית, ובתפוקה הכוללת, הם התנאים האקלימיים המיוחדים ששררו בשנת תשכ"ז. אומדן ראשון של סך כל ההשפעות החיוביות של גורמי הטבע בתשכ"ז מורה, כי אפשר לזקוף לזכותם למעלה ממחצית הגידול הריאלי בתפוקה הכוללת במחירים ליצרן (הסבר נוסף מצוי בסעיף 2 להלן).

שלא כבתשכ"ו, שבה השפיעה הבצורת על ירידת תפוקת תשומות הביניים, חלה בתשכ"ז עלייה בתפוקה הריאלית של מוצרי הביניים שהיתה גדולה מזו שחלה בשאר התפוקה החקלאית. בעוד שכמות התפוקה החקלאית (להוציא מוצרי ביניים) במחירים ליצרן עלתה בכ-13 אחוזים, היתה העלייה הריאלית בתפוקת תשומות הביניים כ-15 אחוזים.

הגידול הריאלי בתשכ"ז בתפוקה המשווקת ובתפוקה שיועדה למשק היה בשיעורים דומים, כ-14 ו-13 אחוזים בהתאמה. כמות התפוקה שיועדה לצריכה מקומית ישירה עלתה בכ-6 אחוזים, בעוד שהתפוקה שיועדה לתעשייה וליצוא ישיר עלתה במונחים ריאליים בכ-23 ו-20 אחוזים בהתאמה.

כאמור, שררה בתשכ"ז יציבות במחירי התפוקה הכוללת והתפוקה החקלאית — הן במחירים ליצרן והן במחירי השוק — למרות העלייה הכמותית הגדולה. יציבות זו נבעה מכמה גורמים:

א. בתשכ"ז חל שינוי בייעודי התפוקה. בתשכ"ו הופנו לצריכה מקומית ישירה ולתעשייה כ-37 ו-24 אחוזים, בהתאמה, מהגידול הכמותי שחל בתפוקה המשווקת. בתשכ"ז, לעומת זאת, הופנו לצריכה מקומית ישירה רק כ-20 אחוזים מהגידול הכמותי בתפוקה השווקת, ואילו לתעשייה

¹ 1 באוקטובר 1966 עד 30 בספטמבר 1967.

² ראה: בנק ישראל, דין וחשבון 1966, פרק י"א, "החקלאות".

החשבון השוטף של החקלאות, תשכ"ו ותשכ"ז

העריך במחירים שוטפים		העלייה או הירידה (-) מתשכ"ו לתשכ"ז			
תשכ"ו*	תשכ"ז	בערך	בכמות	במחיר	
(מיליוני ל"י)		(אחוזים)			
1,483.8	1,687.0	13.7	13.6	0.1	1. התפוקה הכוללת במחירים ליצרן
131.0	153.3	17.0	14.9	1.8	2. פחות : תשומות ביניים
1,352.8	1,533.7	13.4	13.4	0.0	3. התפוקה החקלאית במחירים ליצרן
93.0	105.0	12.9	**12.4	**0.4	4. פחות : סובסידיה לתפוקה
1,259.8	1,428.7	13.4	13.5	-0.1	5. התפוקה החקלאית במחירי שוק
540.2	571.7	5.8	4.5	1.3	6. פחות : תשומה קנויה
719.6	857.0	19.1	20.3	-1.0	7. התוצר החקלאי הגולמי במחירי שוק
103.4	109.8	6.2	3.4	2.7	8. פחות : בלאי
616.2	747.2	21.3	23.1	-1.5	9. התוצר החקלאי הנקי במחירי שוק
93.0	105.0	12.9	**12.4	**0.4	10. בתוספת : סובסידיה לתפוקה
709.2	852.2	20.2	21.7	-1.2	11. התוצר החקלאי הנקי במחירים ליצרן
13.8	2.5	-81.9	—	—	12. פיצויי בצורת וכו'
723.0	854.7	18.2	—	—	13. ההכנסה הכוללת מהחקלאות
200.8	200.2	-0.3	—	—	14. פחות : שכר עבודה לשכירים
48.0	52.5	9.4	—	—	15. פחות ריבית ודמי חכירה
474.2	602.0	27.0	—	—	16. הכנסות בעלי המשקים מן החקלאות

הערות : שיעורי השינוי חושבו על פי נתונים בלתי מעוגלים.
* נתונים מתוקנים.

** העלייה מתשכ"ו לתשכ"ז "בכמות" משקפת את העלייה בתפוקת הענפים הנתמכים, העלייה "במחיר" משקפת את העלייה בשיעור הממוצע של הסובסידיה ליחידת תפוקה נתמכת.

המקור : שורה 1 ו-2 — לוח י"א-2 להלן; שורה 4 ו-12 — לוח י"א-10 להלן; שורה 6 — לוח י"א-7 להלן; שורה 8, 14 ו-15 — הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הופנו כ-47 אחוזים מגידול זה. באשר ליצוא הישיר, ירד, משקלו בסך כל הגידול הכמותי בתפוקה המשוקת : מכ-39 אחוזים בתשכ"ו לכ-33 אחוזים בתשכ"ז.

ב. עיקר הגידול הכמותי בתפוקה שהופנתה לצריכה מקומית ישירה, כ-68 אחוזים, חל בענפים שהביקוש לתפוקתם גמיש יחסית, בשל אופי המוצר, הסדרי שיווק והבטחת מחירים ליצרן, או ביקוש ממשלתי גמיש לחלוטין. במחירי התפוקה של ענפים שהתנאים האמורים אינם חלים עליהם, כגון : פירות (להוציא הדרים), חלה בתשכ"ז ירידה ניכרת למדי.

ג. הגידול הכמותי בתפוקה שהופנתה לתעשייה יועד גם הוא ברובו לאותם אפיקים בעלי גמישות ביקוש גבוהה יחסית : 42 אחוזים מגידול כמותי זה נבעו מהגידול בתפוקת החיטה שלגביה

קיים ביקוש ממשלתי גמיש לחלוטין¹; 14 אחוזים מהתוספת הכמותית שהופנתה בתשכ"ז לתעשייה נבעה מגידול תפוקת בשר הבקר ובשר העוף, שאף הם מוצרים בעלי גמישות ביקוש גבוהה; 14 אחוזים נוספים נבעו מתפוקת חלב בקר, שהופנתה לתעשיית מוצרי החלב, ששיווקו מוסדר ונתמך. הסדרי השיווק והתמיכה ממתנים, בזמן הקצר לפחות, את השפעת הגידול בכמות על המחירים.

כתוצאה מהגורמים הללו חלה בתשכ"ז ירידה קלה ביותר במחירים ליצרן של התפוקה המשווקת — כ-0.4 אחוז — הנובעת מירידה של כ-2 אחוזים במחירים ליצרן של התפוקה שהופנתה לצריכה מקומית ישירה, וירידה של כאחוז אחד במחירים ליצרן של תפוקה שיועדה לתעשייה. במחירים ליצרן של היצוא הישיר חלה עלייה בתשכ"ז של כ-2 אחוזים.

שאר האירועים שאיפיינו את כלכלת ישראל בשנת 1967: העלייה בנזילות במשק במחצית השנה הראשונה, מלחמת ששת הימים והשטחים המוחזקים, וכן פיחות הל"י שחל בנובמבר 1967, כמעט שלא השאירו את חותמם בהתפתחות ענף החקלאות בתשכ"ז.

ההצלחה בקציר ואסיף תבואות החורף לפני מלחמת ששת הימים, בארגון העבודה במשקים החקלאיים ובהספקה שוטפת של תוצרת חקלאית לשווקים, גרמה לכך שאירועי המלחמה כמעט שלא הורגשו. עיקר פגיעתם היתה באיחור הוצאת סלקי הסוכר, שגרם לירידת תכולת הסוכר באשרושים, בשיבושים בהשקיית הכותנה, ובתזוזה בביקושים מסויימים מעונה לעונה.

השפעת השטחים המוחזקים על הביקוש וההיצע של תוצרת חקלאית בשלושת החדשים האחרונים של שנת תשכ"ז היתה, כנראה, מבוטלת. מלחמת ששת הימים כמעט שלא פגעה בייצור החקלאי של השטחים המוחזקים הודות לפעולתו המהירה והיעילה של משרד החקלאות. האיסור להוביל תוצרת חקלאית, פרט למוצרים בודדים, אל ישראל שמעבר לגבול הירוק, ועובדת היות השוק הישראלי פתוח, מנעו, כנראה, לפחות בשלושת החדשים הנדונים, זרימת תוצרת חקלאית מן השטחים המוחזקים אל ישראל. היבוא הסמוי של תוצרת חקלאית על ידי מבקרים בשטחים המוחזקים עדיין לא נאמד, אולם אין להניח, שיבוא זה יכול היה להיות בעל ממדים ניכרים, יחסית לתפוקה החקלאית של ישראל, מהיות התוצרת המיובאת ברובה בלתי משתמרת (בעיקר פירות וירקות טריים). אינדיקטורים נסיבתיים שונים אינם מורים אף הם על אפשרות של היצע ניכר של תוצרת חקלאית שמקורה בשטחים המוחזקים. מאידך גיסא, אין מידע על ביקוש ניכר בתקופה הראשונה של תושבי השטחים המוחזקים לתוצרת חקלאית ישראלית. עונת יולי-ספטמבר 1967, התקופה הנחפפת על ידי שנת תשכ"ז, היתה עונת שפע של ירקות בשטחים המוחזקים וקשה להניח שתושבי שטחים אלה נזדקקו אז לשוק הישראלי. תושבי השטחים הראו ביקוש מצומצם ביותר, שגדל במקצת בראשית תשכ"ח, למוצרי הלול והרפת, בעיקר עקב הפגיעה הקשה יותר, יחסית, בענפי ייצור אלה בעקבות מלחמת ששת הימים.

פיחות הל"י חל, כאמור, בנובמבר 1967 שהוא ברביע הראשון של שנת תשכ"ח וממילא לא יכול היה להשפיע בשנת תשכ"ז. השפעת הפיחות על מחירי התשומה בתחילת תשכ"ח היתה מועטה בגלל פעילות הממשלה לייצוב המחירים וקיום מלאי מוצרים.

המחירים לצרכן של תוצרת חקלאית עלו בתשכ"ז בכ-3 אחוזים, לעומת כ-7 אחוזים בשנת תשכ"ו. התייקרות זו משקפת בחלקה את מדיניות הממשלה להעביר חלק מעומס הסובסידיות אל שכמ הצרכנים (חלב וביצים), בחלקה את צמצום היצע הירקות ותפוחי האדמה, ובחלקה את מעמדה המונופוליסטי של המועצה לשיווק פרי הדר. העלייה במחירים לצרכן בתשכ"ז של חלב ומוצריו היתה בשיעור של כ-7 אחוזים, המחירים לצרכן של ביצים עלו בכ-18 אחוזים, מחירי הירקות ותפוחי האדמה לצרכן עלו בכ-14 אחוזים, ואילו מחירי ההדרים לצרכן עלו בכ-7 אחוזים. מצד שני, חלה ירידה של כ-12 אחוזים במחירים לצרכן של פירות (להוציא הדרים).

¹ הממשלה, מאידך גיסא, מווסתת בהתאם למדיניותה את המלאי והיבוא של חיטה וכו'.

העובדה שלמרות עליית המחירים לצרכן של תוצרת חקלאית, חלה בתשכ"ז עלייה כמותית לנפש, של כ-3 אחוזים, בתפוקה שהופנתה לצריכה מקומית ישירה, מחזקת את הסברה, שלמיתון הפעילות הכלכלית של המשק היתה השפעה מועטה בלבד על הביקוש למרבית התוצרת החקלאית.¹ גמישות ההכנסה בישראל של כלל מוצרי המזון נמוכה יחסית, וגמישות ההכנסה של מרכיב התוצרת החקלאית בכלל מוצרי המזון נמוכה כנראה יותר. כמו כן אין הרגלי הצריכה משתנים, כנראה, במהירות ולכן ספק אם תקופת המיתון הקצרה ביותר גרמה לשינוי הרגלי צריכת המזון.² באותם מקרים בהם חלה בתשכ"ז יציבות בצריכה הריאלית לנפש, או אף ירידה, נגרם הדבר, כנראה, עקב העלייה הגדולה במחירים לצרכן (חלב ומוצריו וביצים).

בכמות התשומות הקנויות מסקטורים אחרים חלה בתשכ"ז עלייה של כ-5 אחוזים. עלייה זו מוסברת בחלקה על ידי העלייה הריאלית בתפוקה החקלאית שגרמה לעלייה ריאלית דומה בתשומות חומרי הארז, הובלה, דלק וחשמל ושירותים, ובחלקה על ידי התקפות חזקות של מזיקים ומחלות, שגרמו לעלייה בכמות תשומת חומרי הדברה ותרופות.

הירידה הניכרת בכמות המים שנצרכה על ידי החקלאות בתשכ"ז (ראה לוח י"א-8) והגידול הניכר בייצור העצמי של חלק מן המספוא (מוצרי ביניים) קיזזו חלק מן העלייה הכמותית של התשומות האחרות.

בפריון הכולל, דהיינו בתפוקה הכוללת ליחידת תשומה כוללת (לרבות הון ועבודה) חלה בתשכ"ז עלייה תלולה של כ-12 אחוזים. זאת, לעומת עלייה בפריון הכולל בתשכ"ו בשיעור של כ-2 אחוזים, וירידה בפריון הכולל בתשכ"ה בשיעור של כ-3 אחוזים.³ הואיל ואומדן הפריון בחקלאות מושפע במידה ניכרת מן השינויים בתפוקה ובתשומה הנגרמים על ידי גורמי הטבע, אין ליחס משקל רב מדי לשינויים השנתיים בפריון אלא למגמה בלבד. הגידול השנתי הממוצע בפריון הכולל בחקלאות בשנים קודמות היה בשיעור של כ-7-6 אחוזים.

העלייה בפריון הכולל בתשכ"ז נבעה מן העלייה הריאלית המתונה — בשיעור של כ-2 אחוזים — בסך כל התשומה בחקלאות, בעוד שכמות התפוקה הכוללת עלתה בשיעור של כ-14 אחוזים. העלייה הריאלית המתונה בסך כל התשומה נבעה מירידה כמותית בתשומת העבודה שקיזזה את העלייה הריאלית בתשומה הקנויה מסקטורים אחרים ובמוצרי הביניים.

מגמות דומות לאלו שחלו בפריון הכולל חלו בפריון גורמי הייצור. פריון גורמי הייצור ירד בתשכ"ה בכ-6 אחוזים, עלה בתשכ"ו בכ-4 אחוזים, ובשנת תשכ"ז עלה שוב בכ-22 אחוזים.

הסיבות למגמה זו בפריון גורמי הייצור הם הירידה בגידול השנתי הריאלי במלאי ההון בחקלאות והמשך המגמה של ירידה ריאלית בתשומת העבודה בחקלאות.⁴ נוסף על הירידה הכללית בתשומת העבודה, חל בשנת תשכ"ז שינוי במבנה כוח האדם בחקלאות. בתשכ"ז, לעומת תשכ"ו, ירדה תשומת העבודה של השכירים פחות (כ-1 אחוז) מזו של העצמאיים (כ-3 אחוזים). התחלופה של עצמאיים בשכירים בשנת תשכ"ז הושפעה, כנראה, בעיקרה ממלחמת ששת הימים שאילצה את בעלי המשקים החקלאיים לשכור שכירים כדי למלא מקומם של מגויסים.

ההכנסה הכוללת מן החקלאות גדלה בתשכ"ז בכ-18 אחוזים, לעומת גידול של כ-2 אחוזים בתשכ"ו, וגידול של כ-6 אחוזים בתשכ"ה. ההאצה בגידול ההכנסה הכוללת מהחקלאות נובעת ברובה מן העלייה הריאלית התלולה בתוצר החקלאי — בשיעור של כ-22 אחוזים — בעוד

¹ ראה שם.

² הצריכה הריאלית לנפש של כלל מוצרי המזון עלתה ב-1966 בכ-2.3 אחוזים, וב-1967 בכ-2.5 אחוזים, לעומת יציבות ככלל הצריכה הריאלית לנפש בשנים אלה.

³ נתונים אלה שונים מהנתונים שפורסמו בפרק החקלאות בדו"ח בנק ישראל 1966 בגלל שינוי בשיטת אומדן הפריון. פרטי השינוי מופיעים בנספח לדו"ח זה.

⁴ העלייה הריאלית בתשומת העבודה בשנת תשכ"ה שגרמה לירידת פריון גורמי הייצור בשנה זו איננה מוסברת עדיין בשלב זה, ייתכן שבחלקה היא נובעת ממגבלות סקרי כוח האדם.

שמחיריו ירדו בכ-1.2 אחוז בלבד. הירידה בפיצויי הבצורת ודומיהם בשיעור 82 אחוזים בקירוב האיטה את הגידול בהכנסה הכוללת מהחקלאות בכ-3 אחוזים.

הכנסות בעלי המשקים מן החקלאות גדלו בתשכ"ז בכ-27 אחוזים, בעיקר עקב היציבות בסך תשלומי השכר לשכירים בחקלאות. תשלומים אלו לא עלו משנת תשכ"ו. ההכנסה הנקייה מחקלאות למועסק עצמאי בחקלאות עלתה בתשכ"ז, לעומת תשכ"ו, בשיעור גבוה יותר עקב הירידה — בשיעור 3 אחוזים בקירוב במספר הממוצע של מועסקים עצמאיים בחקלאות בתשכ"ז. הואיל ותשומת העבודה לעצמאי בחקלאות היתה בתשכ"ז דומה לזו שבתשכ"ו, חלה בהכנסה לשעת-עבודה של מועסק עצמאי בתשכ"ז עלייה דומה לזו שחלה בכלל ההכנסה למועסק עצמאי.

היקף התמיכות הישירות לחקלאות עלה בתשכ"ז בכ-4 אחוזים, לעומת עלייה של כ-3 אחוזים בתשכ"ו. עיקר גידולן נבע מן הגידול בהיקף התמיכות לתפוקה, לעומת ירידה בהיקף זה בשנת תשכ"ו. היקף התמיכות לגורמי הייצור עלה בתשכ"ז בשיעור קטן מזה שבתשכ"ו, ואילו היקף פיצויי הבצורת וכו' ירד בתשכ"ז בצורה ניכרת מאד. בעוד שהגידול הממוצע בהיקף התמיכות לתפוקה נובע בעיקרו, מהגידול בתפוקה עצמה, הרי הגידול בהיקף התמיכות לגורמי הייצור נבע בעיקרו מן הגידול בשיעור התמיכה הממוצעת ליחידת מספוא.

בתחום ההשקעות בחקלאות ובהשקיה חלה בתשכ"ז עלייה ריאלית בשיעור 2 אחוזים, לעומת ירידה כמותית של 5 אחוזים בתשכ"ו. אין בהיפוך זה של מגמת ההאטה בהשקעות בחקלאות, המסתמנת מאז סוף שנות החמישים, כדי ללמד על שינויים ברווחיות ההשקעה בחקלאות או בציפיות היצרנים. ההשקעה הריאלית במפעלי מים ירדה בתשכ"ז בכ-12 אחוזים בקירוב, עקב העברת הדגש בהשקעות בענף ההשקיה מפיתוח מקורות מים חדשים להשקעה באמצעים לחיסכון במים. ההשקעה הריאלית בחקלאות עלתה אמנם בתשכ"ז בכ-10 אחוזים, אולם עיקר העלייה נובעת מן הגידול בעבודות יזומות (ייעור) שאינן תלויות בהחלטת היצרנים החקלאיים. בהקשר זה מעניין לציין, שמלאי ההון הנקי בחקלאות גדל בתשכ"ז, במונחים ריאליים, בפחות מאחוז אחד.

יתרת האשראי הבנקאי לחקלאות לסוף שנת 1967 גדלה, לעומת סוף 1966, בכ-28 אחוזים ועמדה על כ-328.4 מיליון ל"י. בעוד שיתרת האשראי במסגרת תכנית מימון הייצור החקלאי ירדה בסוף 1967, לעומת סוף 1966, בכ-1.4 אחוז (ירידה של כ-2.6 אחוזים באשראי המוכוון על ידי בנק ישראל) הרי יתרת האשראי האחר מאמצעי הבנקים גדלה בכ-72 אחוזים ועמדה בסוף 1967 על כ-178 מיליון ל"י. לכן ירד משקלו של האשראי המוכוון לחקלאות בתשכ"ז, ואילו משקלו של האשראי הבנקאי שמחוץ למסגרת ההכוונה עלה באותה שנה לכ-54 אחוזים, לעומת כ-40 אחוזים בתשכ"ו. גידול זה משקף, כנראה, את הנוטיות הרבה ששררה במשק במחצית הראשונה של 1967, וכן את השינוי במקורות היצע האשראי שחל בשנת 1967: משקלו של היצע האשראי באמצעות תיווך שטרות ירד בעוד שמשקלו של האשראי הבנקאי הישיר עלה.

כאמור, קטנו יתרות האשראי המוכוון לחקלאות בסוף 1967 לעומת סוף 1966, בכ-1.4 אחוז, או בכ-2.2 מיליון ל"י, ועמדו על 150.7 מיליון ל"י. הגידול העיקרי ביתרות האשראי המוכוון חל בייעודי האשראי לבעלי החיים, מוצרי בעלי חיים ומספוא. גידול זה נגרם רובו ככולו עקב הגידול במלאי החמאה, הגבינות והביצים, מלאי שעיקרו עופפים מעבר לתכנון. הייעוד השני בגודלו, מבחינת הגידול ביתרות סוף השנה ומשקלו בסך האשראי המוכוון לחקלאות, הוא האשראי המוכוון הניתן ללא ייעוד מוגדר מראש, חקלאי או אחר. משקלו של האשראי המוכוון הבלתי מוגדר מראש בכלל האשראי המוכוון לחקלאות הולך ועולה בשנים האחרונות: מ-27 אחוזים בשנת 1961 לכ-40 אחוזים בשנת 1967. בשנה זו, 1967, הוא הפך לחטיבת האשראי הגדולה ביותר, גדולה אף יותר מן האשראי המיועד לגידולי שדה וגן. יתרות האשראי לגידולי שדה וגן ירדו הודות למכירה מזורזת יותר של סיבי הכותנה ואיחור בענף הפלחה.

א. ערך התפוקה

הגידול הריאלי של התפוקה הכוללת, במחירים ליצרן, הגיע בתשכ"ז לכ-14 אחוזים, לעומת גידול ריאלי בשיעור 3 אחוזים בקירוב בתשכ"ו.

ערך התפוקה הכוללת עלה בתשכ"ז אף הוא בכ-14 אחוזים, לעומת עלייה של כ-5 אחוזים בתשכ"ו, עקב היציבות במחירים ליצרן של התפוקה הכוללת, לעומת עלייה של כ-2 אחוזים במחירים אלה בשנת תשכ"ו.

הסיבה העיקרית לגידול הריאלי בתפוקה הכוללת בתשכ"ז הם התנאים האקלימיים המיוחדים ששררו בשנה זו. סקירת תקופת ארבע השנים תשכ"ד-תשכ"ז, מורה, כי שנת תשכ"ה, עם היותה שנה גשומה יחסית (ראה לוח י"א-8), באה בעקבות שנה ברוכה במיוחד שהביאה לעלייה בסיס ההשוואה¹. שנת תשכ"ו היתה שנת בצורת, ואילו תשכ"ז היתה שנה ברוכה במשקעים. אולם ייחודה של תשכ"ז אינו בכמות המשקעים בלבד, אלא גם בסתיו החם, בחורף הקר, ובאביב שנתאחר. המשקעים המרובים איפשרו את גידולם של שטחי הבעל וכן גרמו לעלייה ביבולים הממוצעים לדונם של גידולי השדה. הסתיו החם וריבוי הגשמים הביאו בעקבותם, בין שאר גורמים, לעלייה ביבול הממוצע לדונם של שטחי ההדרים ואילו החורף הקשה גרם לעלייה באחוז הבררה בתפוקתם. מצד שני, גרמה מנת הקור שסיפק חורף תשכ"ז לעלייה ניכרת ביבול הממוצע לדונם ברוב הפירות הנשירים. החורף הקר והאביב שנתאחר שיבשו כמו-כן את "עונתיות" גידולי הירקות ותפוחי האדמה. כגורמי טבע נוספים אפשר למנות את הסירוגיות בענף הויתים, תופעה שהובלטה במיוחד בתשכ"ז הודות לגשמים הברוכים (עיקר הויתים הם בבעל), והפגיעה הקשה, החוזרת ונשנית, של מזיקים בענף הכותנה.

ב. ייעודי התפוקה

בעקבות הגידול הריאלי התלול בתפוקה התקלאית חל בתשכ"ז גידול ריאלי מואץ בתפוקה המשווקת בשיעור של כ-14 אחוזים, לעומת שיעור גידול של כ-5 אחוזים בתשכ"ו. שיעור גידול נמוך במקצת חל בתשכ"ז בגידול הריאלי בתפוקה שיועדה למשק, כ-13 אחוזים, לעומת ירידה ריאלית של כ-11 אחוזים בתשכ"ו. כתוצאה מכך נשאר משקלה הריאלי של התפוקה המשווקת בתשכ"ז דומה לזה ששרר בתשכ"ו, כ-82 אחוזים.

במשקל הייעודים השונים בכלל התפוקה הריאלית המשווקת חלו בתשכ"ז שינויים ניכרים לעומת תשכ"ו: הצריכה המקומית הריאלית עלתה בתשכ"ז בשיעור 6 אחוזים בקירוב, לעומת עלייה כמותית של כ-4 אחוזים בתשכ"ו; כמות התפוקה שיועדה לתעשייה גדלה בתשכ"ז בכ-23 אחוזים, לעומת עלייה ריאלית של כ-4 אחוזים בתשכ"ו; ובתפוקה שיועדה ליצוא ישיר חלה עלייה ריאלית של כ-20 אחוזים, לעומת עלייה ריאלית של כ-8 אחוזים בתשכ"ו. שיעורי הגידול השונים שחלו בייעודים השונים גרמו לכך שבתשכ"ז חל שינוי ניכר, ביעודיה של התוספת השנתית הריאלית. בעוד שבתשכ"ו הופנו לצריכה מקומית ישירה כ-37 אחוזים מכלל התוספת הריאלית של התפוקה המשווקת הרי בתשכ"ז הופנו לייעוד זה רק כ-20 אחוזים. כ-24 אחוזים מהתוספת הכמותית השנתית הופנו בתשכ"ז לתעשייה ואילו בתשכ"ז הגיע משקל יעוד זה, בתוספת השנתית, לכדי 47 אחוזים. משקל היצוא הישיר בסך התוספת הכמותית בתשכ"ז ירד לכ-33 אחוזים, לעומת כ-39 אחוזים בתשכ"ו.

כתוצאה מהשינוי שחל בהפניית התוספות השנתיות של התפוקה המשווקת ירד בתשכ"ז משקלה הריאלי של התפוקה שיועדה לצריכה מקומית ישירה בכלל התפוקה המשווקת לכ-45

¹ בשנת תשכ"ד חלה עלייה ריאלית בתפוקה הכוללת בשיעור 13 אחוזים בקירוב.

התפוקה החקלאית הכוללת לפי הייעוד, תשכ"ו ותשכ"ז

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ו לתשכ"ז			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	תשכ"ז	תשכ"ו*	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
-1.8	5.6	3.6	614.3	592.7	ל ש י ו ו ק
-0.6	22.9	22.2	421.8	345.3	צריכה מקומית **
2.3	20.1	22.9	342.9	279.1	תעשייה
					יצוא ישיר
-0.4	13.8	13.3	1,379.0	1,217.1	סך הכול לשיווק
-0.7	1.7	1.0	77.7	76.9	ל מ ש ק
5.5	24.4	31.2	77.0	58.7	צריכה עצמית
					נכסי ייצור
1.8	14.9	17.0	153.3	131.1	חומרי גלם לחקלאות
					(= תשומות ביניים)
2.1	13.2	15.5	308.0	266.7	סך הכול למשק
0.1	13.6	13.7	1,687.0	1,483.8	סך כל התפוקה

הערות: שיעורי השינוי חושבו על פי נתונים בלתי מעוגלים.

* נתונים מתוקנים.

** כולל תפוקה שהושמדה בערך של 6.2 מיליון ל"י בתשכ"ו ו-6.0 מיליון ל"י בתשכ"ז.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

אחוזים, לעומת כ-49 אחוזים בתשכ"ו. המשקל הריאלי של התפוקה שיועדה לתעשייה עלה בתשכ"ז ל-31 אחוזים, לעומת 28 אחוזים בתשכ"ו. במשקל הריאלי של היצוא הישיר לא חל שינוי. במחירים קבועים הסתכמה בתשכ"ז התוספת לתפוקה המשווקת בכ-168 מיליון ל"י, שממנה הופנו לצריכה מקומית ישירה כ-33 מיליון ל"י, לתעשייה כ-79 מיליון ל"י, ואילו ליצוא ישיר כ-65 מיליון ל"י.

הגידול הריאלי של כ-6 אחוזים בתפוקה שיועדה בשנת תשכ"ז לצריכה מקומית ישירה לוותה בירידה של כ-2 אחוזים במחירי תפוקה זו ליצרן.

תפוקתם הריאלית של הפירות (למעט הדריים) שהופנו לצריכה מקומית עלתה בתשכ"ז בכ-10 אחוזים והיא לוותה בירידת מחירי תפוקה זו ליצרן ב-10 אחוזים בקירוב. למרות הירידה בשיעור של כ-10 אחוזים — בכמות תפוקת הדגים שהופנתה בתשכ"ז לצריכה ישירה, ירד גם מחיר תפוקתם ליצרן בכ-9 אחוזים. כמות הבשר שיועדה לצריכה מקומית עלתה בכ-9 אחוזים, ואילו במחירי תפוקה זו ליצרן חלה ירידה של כ-2 אחוזים בלבד. כמות הביצים שהופנתה לצריכה מקומית גדלה בשנת תשכ"ז בכ-8 אחוזים, ובמחיריהם ליצרן חלה עלייה בשיעור 4 אחוזים בקירוב. בתפוקת החלב שיועדה לשוק המקומי חלה בתשכ"ז עלייה ריאלית של כ-2 אחוזים כשמחירה ליצרן נשארו יציבים כמעט.

כמות תפוקת הדגניים והקטניות שיועדה לצריכה מקומית ישירה עלתה בתשכ"ז בשיעור

של כ-112 אחוזים, ואילו מחירה ליצרן נשאר יציב. כמות תפוקת צמחי התעשייה שיועדה לצריכה מקומית ירדה בכ-6 אחוזים ואילו מחירה ליצרן עלו בכ-9 אחוזים. תופעה דומה חלה בתפוקת הירקות ותפוחי האדמה שיועדו לשוק המקומי: ירידה ריאלית של 0.4 אחוז בקירוב לוותה בעלייה במחירים ליצרן של כ-8 אחוזים. כמות תפוקת ענף ההדרים שהופנתה בתשכ"ז למאכל בשוק המקומי נשארה יציבה, אולם מחירה ליצרן עלו בכ-7 אחוזים.

הסיבות לתופעות הנזכרות לעיל שונות בכל ענף ויידונו בנפרד בדיון על הענפים השונים. התפוקה הריאלית שיועדה לתעשייה גדלה בתשכ"ז בכ-23 אחוזים. עיקר הגידול נובע: מהעלייה בכמות תפוקת החיטה בשיעור של כ-145 אחוזים, מגידולה הריאלי של תפוקת הכותנה בכ-13 אחוזים, מהעלייה בכמות החלב שהופנתה לייצור מוצרי חלב 14 אחוזים והעלייה בכמות הבשר שהופנתה לתעשייה, בכ-10 אחוזים. כן חלה עלייה ריאלית בתפוקת הפירות לתעשייה, כ-48 אחוזים, ועלייה בכמות ההדרים שהופנתה לתעשייה, בשיעור 43 אחוזים בקירוב.

הירידה שחלה בתשכ"ז במחירים ליצרן של התפוקה שיועדה לתעשייה — בשיעור של כאחוז אחד — נבעה מיציבות במחירי צמחי התעשייה, הפירות (למעט הדרים), והחלב, ירידה של כ-2 אחוזים במחירים ליצרן של תפוקות הדגניים והקטניות, ירידה של כ-4 אחוזים במחירי הבשר, ומאידך גיסא, עלייה של כ-18 אחוזים במחירים ליצרן של ירקות ותפוחי-אדמה, ושל כ-4 אחוזים במחירי ההדרים.

בקצב הגידול הריאלי של התפוקה שיועדה ליצוא ישיר חלה אמנם בתשכ"ז האצה ניכרת, כ-20 אחוזים לעומת כ-8 אחוזים בתשכ"ו, אולם האצה ניכרת זו לא העלתה את משקל היצוא הישיר, במונחים ריאליים, בכלל התפוקה המשווקת. כאמור, ירד בתשכ"ז משקלו של היצוא הריאלי הישיר בכלל התוספת השנתית לכ-33 אחוזים, לעומת כ-39 אחוזים בתשכ"ו. משקלה של התפוקה הריאלית המיוצאת ישירות בכלל התפוקה החקלאית לא עלה בתשכ"ז על משקלה בתשכ"ו.

סקירת התפתחות היצוא החקלאי הישיר משנת תשי"ח עד לשנת תשכ"ז מלמדת שמשקלו של היצוא החקלאי, בכלל התפוקה החקלאית, עלה מ-16 אחוזים בתשי"ח ל-24 אחוזים בתשכ"ג. בשנת תשכ"ד ירד משקל היצוא החקלאי הישיר, בכלל התפוקה החקלאית, ל-17 אחוזים ואילו בשנים תשכ"ה ותשכ"ו הוא חזר ועלה לכ-21 אחוזים. בתשכ"ז נשאר משקל היצוא החקלאי, בכלל התפוקה החקלאית, יציב. עיקרו של היצוא החקלאי הישיר הם ההדרים, שמשקלם בסך כל היצוא החקלאי הישיר נע בתחום שבין 62-85 אחוזים, ולכן תנודות בתפוקת ההדרים המיועדת ליצוא משפיעות באופן מכריע על משקלו של היצוא החקלאי בכלל התפוקה החקלאית. הירידה התלולה במשקלו של היצוא החקלאי בשנת תשכ"ד נובעת רובה ככולה מן הירידה המוחלטת שחלה ביצוא ההדרים בשנה זו. פריט יצוא שני שהיה בעל משקל בשנים קודמות, כ-12 אחוזים בממוצע מכלל היצוא החקלאי, הם הביצים. בשנת תשכ"ו הוחלט לצמצם יצוא זה מפאת רווחיותו הירודה ומשקלו ירד לכ-5 אחוזים. בשנת תשכ"ו, בגלל הוצרות עודפי ביצים, גדלה כמות הביצים המיוצאות, בכ-107 אחוזים, ומשקל יצוא זה בכלל היצוא החקלאי עלה שוב לכ-8 אחוזים.

מכלל התוספות השנתיות לתפוקה החקלאית במחירים ליצרן יועדו ליצוא ישיר בממוצע, לתקופה תשי"ח-תשכ"ז, כ-28 אחוזים. להוציא את שנת תשכ"ד, בה חלה ירידה מוחלטת ביצוא החקלאי, הגיע בממוצע משקל היצוא החקלאי בכלל התוספת השנתית לתפוקה החקלאית לכ-43 אחוזים. במידה ונקבל את ההנחה שהיצע התוצרת החקלאית בישראל גדל מעבר לגידול בביקוש המקומי בשיעור המסכן את התמורה הסבירה לגורמי הייצור בחקלאות, הרי שפיתוח החקלאות והגברת ייצורה אפשריים רק אם ימצא ביקוש חיצוני למרבית תוספת הייצור החקלאי. העובדה שבממוצע רב-שנתי שימש עד כה היצוא הישיר אפיק ביקוש לכ-43 אחוזים בלבד מהתוספת השנתית לתפוקה מלמדת שיצוא זה אינו יכול עדיין להוות פיתרון לפיתוחה של החקלאות.

כאמור חלה בתשכ"ז האצה בשיעור הגידול הריאלי של היצוא החקלאי הישיר שהגיע

לכ-20 אחוזים. עיקרו של גידול זה נבע מן הגידול הריאלי התלול (כ-107 אחוזים) ביצוא ביצים, שמשקלם בכלל תוספת היצוא הישיר הגיע בתשכ"ז לכ-24 אחוזים, מן הגידול הריאלי ביצוא הדרים (כ-14 אחוזים) שתרמו כ-56 אחוזים לתוספת הריאלית ביצוא, ומן הגידול הריאלי ביצוא סיבי הכותנה (כ-24 אחוזים) שתרמו כ-6 אחוזים לתוספת היצוא. היצוא הריאלי של הפרחים, הורעים והירקות עלה בתשכ"ז בכ-40 אחוזים אולם משקלם בכלל היצוא החקלאי קטן ביותר, ואף לתוספת השנתית בתשכ"ז לא תרמו יותר מכ-3 אחוזים. לעומת זאת, חלו ירידות ריאליות ביצוא הבגנות — בשיעור של כ-25 אחוזים — ביצוא אגוזי-אדמה — כ-10 אחוזים — וביצוא תפוחי-אדמה — כ-53 אחוזים.

המחירים ליצור של התפוקה החקלאית שיועדה ליצוא ישיר עלו בתשכ"ז בכ-2 אחוזים, לעומת כ-3 אחוזים בתשכ"ו. גרמו לעלייה זו במחירים ליצור העלייה המתונה, של כ-2 אחוזים, במחירי תפוקת ההדרים שיוצאה; העלייה של כאחוז אחד במחיר תפוקת צמחי התעשייה (כותנה ואגוזי-אדמה) שיוצאה; העלייה של כ-5 אחוזים במחירי יצוא הבגנות, והעלייה של כ-51 אחוזים במחירי הירקות ותפוחי-אדמה שיוצאו. לעומת עליות מחירים אלה חלה ירידה של כאחוז אחד במחירי הביצים שיוצאו, וירידה של כ-27 אחוזים במחירי הפירות הסובטרופיים שיוצאו.

לאחר שנתיים של ירידה בתפוקה הריאלית שלא שווקה ונועדה למשק, חלה בתשכ"ז עלייה של כ-14 אחוזים. עיקרה של עלייה זו חל בגידול בנכסי ייצור (ראה לוח י"א-6) שנבע מגידול של כ-980 אחוזים בהשקעה בבעלי-חיים. גידול ניכר חל גם בהשקעה בייעור, שעיקרה נובע מן הגידול בעבודות יזומות.

בתפוקה שיועדה לצריכה עצמית חלה בתשכ"ז עלייה ריאלית של כ-2 אחוזים, לעומת כ-4 אחוזים בתשכ"ו. מצד שני חלה בתשכ"ז עלייה ריאלית של כ-15 אחוזים בתפוקת חומרי הגלם לחקלאות, לעומת ירידה ריאלית של כ-17 אחוזים בתשכ"ו.

במחירי התפוקה שיועדה למשק חלה עלייה קטנה יחסית, כאחוז אחד, שנבעה כולה מעליית מחירי נכסי הייצור ובעיקר מטעים (עלייה של כ-8 אחוזים) וייעור (עלייה של כ-6 אחוזים).

ג. ענפי המשוה

1. ענפי בעלי החיים

תפוקת ענפי בעלי החיים גדלה בתשכ"ז, במונחים ריאליים, פי שלושה מגידולה בשנת תשכ"ו: 9.6 אחוזים לעומת 3.2 אחוזים בשנת תשכ"ו. ההחשה התלולה בתפוקת ענפי בעלי החיים מקורה בגידול הרב שחל בתפוקת הלול.

(א) ענף הרפת

תפוקת ענף הרפת עלתה בתשכ"ז, במונחים ריאליים, בכ-9 אחוזים, לעומת עלייה כמותית של כ-2 אחוזים בתשכ"ו בעוד שתפוקת החלב עלתה בתשכ"ז בשיעור דומה לזה שבתשכ"ו — בכ-9 אחוזים לעומת כ-8 אחוזים בתשכ"ו — הרי שהשינוי בתפוקת בשר הבקר החליף מגמותיו: בתשכ"ז עלתה כמות בשר הבקר בכ-8 אחוזים, ואילו בתשכ"ו היא ירדה בשיעור של כ-8 אחוזים. העלייה בכמות תפוקת ענף הרפת בתשכ"ז היתה מלווה בירידה במחירי התפוקה ליצור בשיעור של כ-2 אחוזים: ירידה של כ-0.4 אחוז במחירים ליצור של חלב בקר, וירידה של כ-4 אחוזים במחירים ליצור של בשר הבקר.

ההתפתחויות בענף הרפת בתשכ"ז הן תוצאה ישירה של החלטות התכנון בשנים קודמות ואופן ביצוען. בשנים תשכ"ג עד תשכ"ה הלך וגדל הפער בין היצע החלב הגולמי לבין הביקוש

התפוקה החקלאית השוטפת * לפי הענף, תשכ"ו ותשכ"ז

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ו לתשכ"ז			הערך במחירים שוטפים	
במחיר	בכמות	בערך	תשכ"ז	תשכ"ו **
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)	
בעלי חיים				
1.3	11.6	13.1	327.3	289.5
לול				
-1.6	8.7	6.9	239.1	223.6
רפת				
-3.5	5.6	1.9	100.8	98.9
בעלי חיים אחרים				
סך כל ענפי				
-0.5	9.6	9.0	667.2	612.0
בעלי חיים				
גידולים צמחיים				
3.0	14.7	18.1	317.2	268.6
הדרים				
-9.1	15.2	4.7	174.1	166.2
מטעים אחרים				
7.2	-2.1	4.9	139.1	132.6
ירקות ותפוחי אדמה				
-0.2	27.2	26.9	311.9	245.7
גידולי שדה שונים				
סך כל הגידולים				
0.0	15.9	15.9	942.3	812.8
הצמחיים				
סך כל התפוקה				
-0.2	13.2	13.0	1,609.5	1,424.8
השוטפת				

הערך: שיעורי השינוי חושבו על פי נתונים בלתי מעוגלים.
* שיוק, צריכה עצמית ומוצרי ביניים (חומרי גלם לחקלאות).
** נתונים מתוקנים.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לחלב ומוצרי חלב, דבר שגרר אחריה שימוש מוגבר באבקת חלב שהסתכם בתשכ"ה בכ-32 מיליון ליטר שווה ערך חלב¹. פער זה נבע ברובו מביצוע חסר של מכסות הייצור של חלב במשקים שגודל רפתם מנע מהם ייצור רווחי בהשוואה למחיר יום-העבודה האלטרנטיבי בשוק העבודה שמחוץ לסקטור. מאידך גיסא, עברו משקי הקיבוצים, שבהם גודל הרפת והתנובה הממוצעת לפרה מאפשרים רווחיות גבוהה יותר, על מכסתם לשנת 1965/66 בכ-10 אחוזים. לקראת שנת התכנון 1966/67 הוחלט להתיר ליצרני החלב להגדיל את רפתם בהתאם לקצבם הם עד למיליון מכסות הייצור לשנת 1970/71.

ביסוד החלטה זו היו, כאמור, שיעורי ביצוע המכסות של שנים קודמות וכן ההנחה שהיצרנים ירחיבו את תפוקתם בהדרגה. ליצרנים נאמר, כי "בעוד שנתיים נבדוק מחדש את חלוקת מכסות

¹ משקל אבקת חלב בכלל הייצע, במונחים של שווה ערך חלב, עלה מ-6 אחוזים בתשכ"ג לכ-10 אחוזים בתשכ"ה.

החלב, נבטל או נצמצם את מכסות המשקים, שהביצוע שלהם יפגר במידה רבה אחר המכסות, ומאידך, נבדוק את האפשרויות להגדיל את מכסותיהם של המשקים הפעילים בייצור חלב¹.

למודי ניסיון העבר (שנת תשכ"ג) ציפו היצרנים שמסגרות התכנון (המכסות) תשונינה תוך זמן קצר, וכראיה באה כוונת המתכננים לבדוק את ביצוע המכסות בתום שנתיים. כוונה מוצהרת זו דירבנה את היצרנים לייצר בכל מחיר על מנת להשיג זכויות למכסות ייצור בעתיד. נוסף על ציפיות הייצורנים נתקיימו בהחלטה ובתקופה הנדונה נתונים אובייקטיביים שעודדו את ההרחבה המואצת בייצור הרפת: האפשרות להגדיל את הייצור בבת אחת איפשרה להשיג את היתרונות לגודל גם ברפתות קטנות יחסית ובכך עיכבה מעבר יצרנים לענפים אחרים. מאידך גיסא, הורע שוק-העבודה שמחוץ לסקטור, גורם שעכב אף הוא יציאת יצרנים מענף הרפת. עובדות רקע אלה היו ידועות למינהל התיכנון כבר בקיץ 1965, עת נערך סקר של יצרנים שממנו התברר, כי אלמלא הוגבלו היצרנים על-ידי מכסות היה בכוונתם לייצר בשנת 1970/71 כמות של כ-500 מיליון ליטר חלב, במקום ה-385 מיליון ליטר המתוכננים.

המתכננים סברו, כי הגידול במספר החולבות הנדרש כדי לספק את כמות החלב המתוכננת לשנת 1970/71, גידול של כ-13.2 אחוזים במשך שנה וחצי, נראה מוגזם. אולם סקירה של שנים קודמות מורה, שאומדן זה אינו מוגזם כלל וכלל. בתקופה תשט"ז עד תשכ"ב היה שיעור הגידול הממוצע השנתי של עדר החולבות כ-11 אחוזים, כשבתשי"ח בלבד חל גידול של כ-25 אחוזים. ואומנם עדר החולבות עלה מסוף תשכ"ה לסוף תשכ"ז בכ-12 אחוזים כשהתנובה הממוצעת לחולבת עלתה אף היא בכ-6 אחוזים, או גידול בכושר ייצור אפקטיבי בשיעור של כ-19 אחוזים.

לנוכח העלייה התלולה בתפוקת החלב, הוחלט לקראת שנת התיכנון 1967/68 (החופפת את המחצית השנייה של תשכ"ז והמחצית הראשונה של תשכ"ח) לחזור לחלוקת מכסות שנתיות במסגרת התיכנון לשנת 1970/71. תפוקת החלב שמעבר למיכסה האינדיבידואלית² אמורה היתה לקבל את התמורה השולית הנמוכה ביותר מן השוק. השפעת החלטה זו הורגשה בענף הרפת רק בסוף שנת תשכ"ז, עם הסתמנות מיתון בעליית תפוקת החלב ועלייה במספר שחיטת הפרות והמבכירות מעדר החלב.

משנת תשכ"ה ואילך הלך והצטמצם הפער שבין היצע החלב הגולמי לביקוש לו עד שבתשכ"ז צומצם השימוש באבקת חלב בכ-76 אחוזים, לעומת תשכ"ה. מלאי אבקת החלב שיוצרה מחלב מקומי גדל בתשכ"ו בכ-7 מיליון ליטר (שווה ערך חלב) ובתשכ"ז בכ-10 מיליון ליטר (שווה ערך חלב). מלאי השומן הגיע בסוף תשכ"ז לכ-1,100 טון חמאה, מהם כ-930 טון שנוספו במשך תשכ"ז. המלאי האופרטיבי של חמאה נאמד בכ-250 טון ומכאן שבסוף תשכ"ז הגיעו עודפי השומן, שאי-אפשר היה לשווקם במערכת השיווק והמחירים הנתונה, לכ-850 טון.

עודפים אלה אינם תוצאת ההאצה בייצור בלבד. במסגרת מדיניות הממשלה, ובתמיכת המועצה לייצור ושיווק חלב, הוחלט להעביר חלק מעומס הסובסידיות אל שכם הצרכנים. בתחילת תשכ"ו חלה עלייה במחירים לצרכן של מוצרי החלב, להוציא חמאה, שהסתכמה בכ-6 אחוזים במוצק לסל "החלב ומוצריו". בתחילת תשכ"ז הועלה מחיר חלב השתייה לצרכן בכ-20 אחוזים, דבר שהסתכם בעלייה ממוצעת של המחיר לצרכן של סל "החלב ומוצריו" בשיעור של כ-7 אחוזים. עליות מחירים אלה, ובפרט העלייה במחיר חלב השתייה, היו הסיבה העיקרית לכך, שהביקוש לנפש של חלב ומוצריו כמעט שלא השתנה בשנים תשכ"ו ותשכ"ז, לעומת גידול בביקוש לנפש של חלב ומוצריו בשנים תשכ"ד ותשכ"ה — בשיעור של כ-2 ו-3 אחוזים בהתאמה. השפעות

¹ תכנית החומש לפיתוח החקלאות לשנים 1966/67 - 1970/71, ב. התכנית האזורית המפורטת, המרכז לתיכנון ופיתוח חקלאי והתישבותי, אוגוסט 1966, עמ' 31.

² בשנים קודמות קוזו, מבחינת הסובסידיות המושלמות, ביצוע עודף של המיכסות בביצוע חסר שלהן, כך שמרבית היצרנים לא נפגעו מייצור חלב מעבר למכסות האינדיבידואליות.

המיתון הכלכלי, אם היו, לא הורגשו כמעט בביקוש למוצרי הענף¹ אלא רק בעקיפין בעיכוב יציאת יצרנים מן הענף. ההוצאה הריאלית לנפש על כלל המזון עלתה ב־1966 וב־1967 בשיעור ממוצע שנתי של כ־2.4 אחוזים עובדה המרמזת על פיגור, לפחות, בהתאמת הרגלי הצריכה לשינוי בהכנסה הריאלית.

לוח י"א - 4

התפוקה החקלאית לפי מוצרים, תשכ"ו ותשכ"ז

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ו לתשכ"ז			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	תשכ"ו	תשכ"ז*	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
					תפוקה שוטפת
					בעלי חיים
2.3	15.1	17.8	159.2	135.2	ביצים
-1.6	9.0	7.2	282.1	263.0	בשר
0.2	8.8	9.1	163.7	150.1	חלב
-6.5	2.0	-4.8	39.5	41.5	דגים
6.0	0.6	5.4	23.1	22.0	שונות
-0.4	9.5	10.6	667.6	611.8	סך כל בעלי חיים
					גידולים צמחיים
3.0	14.7	18.1	317.2	268.6	הדרים
-9.1	15.2	4.8	174.1	166.2	מטעים אחרים
5.1	-0.3	4.7	113.9	108.8	ירקות
17.6	-10.4	5.4	25.1	23.8	תפוחי אדמה
0.8	114.9	116.7	88.3	40.7	דגניים וקטניות
0.8	8.3	9.2	120.1	109.9	גידולי תעשייה
-2.2	11.3	8.9	103.6	95.1	שונות
0.1	15.8	15.9	942.3	813.1	סך כל הגידולים הצמחיים
-0.1	13.1	13.0	1,609.9	1,424.9	סך כל התפוקה השוטפת
5.5	24.4	31.2	77.0	58.7	תפוקת נכסי ייצור
0.1	13.6	13.7	1,686.9	1,483.6	סך כל התפוקה

הערות: שיעורי השינוי חושבו על פי נתונים בלתי מעוגלים.

* נתונים מתוקנים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

¹ השינויים בצריכה לנפש בשנת תשכ"ז אינם מלמדים על מגמה אחידה: בעוד שצריכת חלק מהמוצרים היקרים יותר, כגון שמנת, ירדה הרי עלתה הצריכה לנפש של מוצרים יקרים אחרים, כגון: גבינות רכות שמנות וגבינות קשות. בצריכת חמאה, לעומת זאת, היתה יציבות. מגמה בלתי אחידה זו בולטת גם ביחס למוצרים הזולים יותר: צריכת גבינות רכות ירדה ואילו צריכת לבן ואשל עלתה.

החלטת היצרנים ליצור עובדות מוגמרות באשר לייצור החלב גרמה לכך שתפוקת בשר הבקר ירדה בתשכ"ו בשיעור ריאלי של כ-8 אחוזים. הגידול המתון יחסית של כ-8 אחוזים בשנת תשכ"ז נגרם על ידי ההחלטה לחזור למכסות שנתיות, הגידול המתון יותר באינוונטר החי, וההשפעה המאוחרת של הרווחיות השולית הנמוכה של חלב שמעבר למכסות. תרם לכך במעט גם הגידול הקטן בעדר הבקר לבשר.

בתשכ"ו הביא הצימצום הכמותי של כ-8 אחוזים בתפוקת בשר הבקר לעליית מחיר התפוקה ליצרן בכ-4 אחוזים, ומחיריה לצרכן בכ-12 אחוזים, ואילו בתשכ"ז גרמה העלייה הריאלית של כ-8 אחוזים בתפוקת הבשר לירידה במחיר התפוקה ליצרן של כ-3 אחוזים, וירידה של כאחוז אחד במחירי בשר הבקר הטרי לצרכן. הירידה האיטית במחירי בשר הבקר בתשכ"ז, עם הגידול בתפוקה, והעלייה האיטית במחיריו בתשכ"ו, כשצומצמה התפוקה, מוסברת בגמישות המחיר הגבוהה ובשינויים בצריכת הבשר הקפוא. בתשכ"ו גדלה צריכת בשר הבקר הקפוא לנפש עקב שיפור איכותו וירידת מחירו היחסי ואילו בתשכ"ז צומצמה צריכת בשר הבקר הקפוא עקב ירידת איכותו ועליית מחירו לצרכן, בכ-8 אחוזים.

(ב) ענף הלול

התפוקה הריאלית של ענף הלול עלתה בתשכ"ז בכ-12 אחוזים. זו היא תוצאה מעלייה ריאלית של כ-15 אחוזים בתפוקת הביצים וכ-9 אחוזים בתפוקת בשר העוף. בתשכ"ו לעומת זאת, עלתה תפוקתו הריאלית של ענף הלול בכ-3 אחוזים בלבד, כשתפוקת הביצים ירדה בכ-4 אחוזים, ואילו תפוקת בשר העוף עלתה בכ-11 אחוזים.

מחירי תפוקת הענף ליצרן עלו בתשכ"ז בכאחוז אחד כשהביצים תורמות לכך עלייה של כ-2 אחוזים, ואילו מחירי בשר העוף ליצרן נשארו יציבים.

העלייה התלולה בייצור ביצי מאכל, שגרמה בסוף תשכ"ז לעודפי ביצים של כ-80 מיליון, נבעה בעיקרה מעליית הרווחיות היחסית של שלוחת ביצי המאכל בשנים תשכ"ו ותשכ"ז. העלייה במחירי תפוקת שלוחה זו ליצרן בכ-8 אחוזים בתשכ"ו ובכ-2 אחוזים בתשכ"ז והעלייה ברווחיות היחסית של השיווק הבלתי מאורגן (שמחוץ למסגרת המכסות)¹ המריצו את היצרנים שלא לצמצם את הייצור ואף להגדילו. ירידה חריפה במחירי היצוא של ביצי המאכל במחצית השנייה של תשכ"ז הביאה להפסקת יצוא ביצי המאכל. בחודשים אוגוסט-ספטמבר חודש יצוא ביצי המאכל על ידי המועצה לענף הלול, עקב הלחץ הגובר והולך של עודפי הביצים. אלמלא חודש היצוא, היו עודפי הביצים בסוף תשכ"ז מגיעים לכ-100 מיליון ביצה.

הירידה המתונה בתשכ"ו של מחירי בשר העוף ליצרן, בכ-1.3 אחוזים, למרות העלייה הריאלית של כ-11 אחוזים בתפוקת בשר העוף (המוסברת בחלקה על ידי הצמצום שחל בהיצע בשר הבקר הטרי והחלפתו בבשר עוף) גרמה לכך, שתפוקת בשר העוף בתשכ"ז המשיכה לעלות אם גם בקצב מתון יותר. המשך העלייה בתפוקת בשר העוף והירידה במחיר בשר הבקר הטרי (שגרם לתחלופה של בשר עוף בבשר בקר) גרם לירידת המחיר ליצרן של בשר עוף במחצית הראשונה של תשכ"ז (ירידה של כ-9 אחוזים כשמשוויים את המחצית הראשונה של תשכ"ו למחצית הראשונה של תשכ"ו, או ירידה של כ-6 אחוזים בלבד כשמשוויים את המחצית הראשונה של תשכ"ו למחצית השנייה של

¹ בשנת תשכ"ו הועלו מחירי הביצים לצרכן במגמה לצמצם את עומס הסובסידיה הישירה. התמורה ליצרן מביצי מאכל שבמסגרת התכנון נשארה קבועה, הואיל ועליית המחיר בשוק (המחיר לצרכן) קווה על ידי צימצום הסובסידיה, אולם רווחיות השיווק הבלתי מאורגן עלתה כמובן. הצעה להעלות את מחיר המספוא, תוך החזר הייקור לביצים מתוכננות, כדי לעקר את הגידול ברווחיות הייצור שמחוץ לתכנון לא נתקבלה משום מה. העלייה ברווחיות השיווק הבלתי מאורגן בנוסף לקנסות שהטילה המועצה על ביצים שמעבר למכסה שנמסרו לה הגדילו את שיווק הביצים הבלתי מאורגן בתשכ"ז בשיעור הנאמד בכ-15 עד 56 אחוזים, כשהאומדן האחרון נראה סביר יותר. משקל השיווק הבלתי מאורגן בכלל השיווק המקומי של ביצים נאמד לכן בתשכ"ז בין 12 ל-16 אחוזים, והגיע לכ-110 עד 150 מיליון ביצים.

תשכ"ו). ירידת מחירים זו הביאה למיתון בתפוקת בשר העוף (הגידול במחצית הראשונה של תשכ"ו היה כ־14 אחוזים בעוד שהגידול במחצית השנייה היה כ־5 אחוזים בלבד) ואף להאמרת מחיריו לצרכן בראשית תשכ"ח.

2. ענפי הצומח

תפוקתם הריאלית של הגידולים הצמחיים גדלה בתשכ"ז בכ־16 אחוזים, לעומת עלייה של כאחוז אחד בתשכ"ו. העלייה המרשימה ביותר, שבאה הודות לתנאי הטבע הנוחים במיוחד, חלה בתפוקתם הכמותית של הדגניים והקטניות שגדלה בתשכ"ז בכ־115 אחוזים, לעומת ירידה של כ־30 אחוז בתשכ"ו. גם תפוקתם הריאלית של ההדרים והמטעים האחרים עלתה בתשכ"ז בשיעור גבוה יותר מזו שבתשכ"ו. תפוקת ההדרים עלתה בתשכ"ז בכ־15 אחוזים, לעומת עלייה של כ־7 אחוזים בתשכ"ו, ואילו תפוקת המטעים האחרים עלתה בכ־15 אחוזים לעומת עלייה של כ־9 אחוזים בתשכ"ו. בניגוד לתשכ"ו, שבה עלתה התפוקה הריאלית של הירקות בכ־15 אחוזים, חלה בתשכ"ז יציבות בתפוקה הריאלית של הירקות. הירידה בתפוקה הכמותית של תפוחי־אדמה שהחלה בתשכ"ו — ירידה בכ־5 אחוזים — נמשכה והואצה בתשכ"ז והגיעה לצמצום של כ־10 אחוזים. מחירי תפוקת ענפי הצומח ליצרן נשארו בתשכ"ז יציבים. ירידה ניכרת חלה במחירי תפוקת המטעים האחרים, כ־9 אחוזים, כנראה, עקב הגידול הנמרץ בהיצעם. במחירי סלק־הסוכר חלה ירידה של כ־7 אחוזים, שנבעה מירידת תכולת הסוכר באשרושי הסלק, כתוצאה מהוצאה מאוחרת מן הקרקע עקב מלחמת ששת הימים. עליות במחירי התפוקה ליצרן נמדדו בענפי הירקות — כ־5 אחוזים, ותפוחי האדמה — כ־18 אחוזים. מחירי ההדרים ליצרן עלו בתשכ"ז בשיעור מתון יותר מזה שבתשכ"ו, כ־3 אחוזים לעומת כ־4 אחוזים בתשכ"ו.

(א) ענף ההדרים

תפוקת ענף ההדרים עלתה בשנת תשכ"ז, במונחים ריאליים, בשיעור גבוה פי שניים מזה שחל בתשכ"ו, בכ־15 אחוזים לעומת כ־7 אחוזים בתשכ"ו (לוח י"א-5). הסיבות העיקריות לעלייה

לוח י"א - 5

תפוקת ענף ההדרים * לפי ייעודים, תשכ"ז ותשכ"ו

הכמות		הערך במחירים שוטפים		העלייה או הירידה (-) מתשכ"ו לתשכ"ז		
תשכ"ו	תשכ"ז	תשכ"ו**	תשכ"ז	בערך	בכמות	במחיר
(אלפי טונות)		(מיליוני ל"י)		(אחוזים)		
581.9	664.6	219.4	256.9	17.1	14.4	2.4
214.9	308.6	17.9	26.6	49.0	43.2	4.0
74.3	72.6	19.1	20.3	6.4	-0.6	7.1
35.4	36.1	12.2	13.3	9.1	2.4	6.5
906.5	1,082.0	268.6	317.2	18.1	14.7	3.0

הערות: שיעורי השינוי חושבו על פי נתונים בלתי מעוגלים.
 * בשנת תשכ"ו שינתה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה את הגדרת ענף ההדרים. לגבי שינוי זה ראה: בנק ישראל ד"ן וחס בון 1966.
 ** נתונים מתוקנים.
 המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בתפוקת הענף הן הגידול בשטח המניב, שעלה בתשכ"ז בכ-8 אחוזים, ובעלייה ביבול הממוצע לדונם מניב, עלייה של כ-10 אחוזים. עלייה זו ביבול הממוצע לדונם בתשכ"ז נגרמה בעיקרה עקב תנאי הטבע הנוחים ששררו בסתיו תשכ"ז. מאידך גיסא, גרם החורף הקשה לאחוז בררה גבוה ולכן לקיזו מה של עליית הערך הריאלי של תפוקת הענף. השפעת תנאי-הטבע היתה רבה יותר משמסתבר מהעלייה הממוצעת ביבול לדונם, ואילו וסקלול נורמטיבי של תפוקת הפרדסים בהתאם לגילים השונים מורה, שהשינוי בהרכב הגילים בשנת תשכ"ז היה מוריד את היבול הממוצע לדונם מניב בכאחוז אחד.

במונחי טונות פרי היה עיקר הגידול בתשכ"ז בתפוקת השמוטי והאשכוליות אשר עלתה בכ-21 אחוזים. תפוקת הוולנסיה והלימונים עלתה בכ-15 אחוזים, ואילו תפוקת ההדרים האחרים עלתה בכ-2 אחוזים בלבד. במונחי ערך ריאלי, במחירים קבועים, היתה עליית התפוקה שונה במקצת: תפוקת הוולנסיה עלתה בכ-20 אחוזים, האשכוליות בכ-18 אחוזים, השמוטי בכ-14 אחוזים, הלימונים בכ-7 אחוזים, ואילו ההדרים האחרים בכ-4 אחוזים. ההבדל בין הגידול בטונות לבין הגידול במונחי ערך ריאלי נובע ממשקלם השונה של הייעודים השונים בארבעת זני הפרי, ובפרט ממשקלו של ייעוד היצוא הישיר.

אחוז היצוא, במונחי טון פרי, מכלל תפוקת הון היה בתשכ"ז הגבוה ביותר בוולנסיה, כ-74 אחוזים, כשלשמוטי כ-66 אחוזים, ואילו האשכוליות והלימונים מגיעים ל-54 ו-40 אחוזים בהתאמה. בתשכ"ז היה משקל התפוקה שיועדה ליצוא מכלל תפוקת הון, במונחי טון פרי, שונה: השמוטי צעד בראש עם כ-71 אחוזים, אחריו פיגרה הוולנסיה בכשני אחוזים, באשכוליות הגיע אחוז היצוא לכ-56 אחוזים, ואילו כ-43 אחוזים בלבד מתפוקת הלימונים יוצאה.

הגידול הריאלי הגדול ביותר חל בתשכ"ז בתפוקת ההדרים שהופנתה לתעשייה. התפוקה שיועדה לתעשייה גדלה בתשכ"ז בכ-43 אחוזים, לעומת ירידה של כ-5 אחוזים בתשכ"ו. מאידך גיסא, חלה ירידה קלה בכמות שיועדה לשוק המקומי, כ-0.6 אחוז, ואילו היצוא הישיר גדל במונחים ריאליים, בשיעור דומה לגידול הריאלי של כלל תפוקת הענף, בכ-14 אחוזים.

אחוז הבררה בתפוקת הענף גדל בתשכ"ז, במונחי טון פרי, בכ-8 אחוזים והגיע ל-39 אחוזים, לעומת כ-26 אחוזים בתשכ"ו. במחירים קבועים, לא השתנה אחוז הבררה משנת תשכ"ו לתשכ"ז — כ-18 אחוזים — הודות לעלייה בתשכ"ז במשקל התפוקה המיוצאת של הוולנסיה בעלת המחיר הגבוה ביותר. הגידול המואץ בתפוקת ההדרים שיועדה לתעשייה נובע רק בחלקו מן הגידול באחוז הבררה. גורם חשוב לא פחות היתה מדיניות השיווק של המועצה לשיווק פרי הדר, אשר הפנתה לתעשייה כל כמות פרי שלא נקלטה בשוק המאכל במחירים הנתונים. בהתאם למחקרי ביקוש שנערכו בארץ סביר להניח, כי אילו לא היתה המועצה מעלה את המחיר בתשכ"ז לשוק המאכל היתה הצריכה המקומית גדלה, קרוב לוודאי, ומותירה לתעשייה כמות קטנה יותר.¹

מחירי ההדרים ליצרן עלו בתשכ"ז בשיעור נמוך יותר מזה שבתשכ"ו, 3 אחוזים לעומת כ-4 אחוזים בתשכ"ו. הסיבה העיקרית להאטה זו היא בהאטה שחלה בעליית מחירי התפוקה שיועדה לשוק המקומי, שמחיריה נקבעים מראש לעונה כולה. מחירי התפוקה שיועדה לשוק המקומי עלו בתשכ"ז בכ-7 אחוזים, לעומת עליית מחירים של כ-15 אחוזים בתשכ"ו. במחירי התפוקה שהופנתה לתעשייה חלה בתשכ"ז עלייה בשיעור כ-4 אחוזים לעומת כ-3.6 אחוזים בתשכ"ו, ואילו העלייה במחירי היצוא הישיר ליצרן הואטה קמעה בתשכ"ז: כ-2.4 אחוזים לעומת 2.8 אחוזים בתשכ"ו.

העלייה המתונה במחירי היצוא הישיר ליצרן נתאפשרה, למרות ירידת מחירי הפו"ב בממוצע לכלל היצוא בכ-3 אחוזים, הודות להחלטת הממשלה על מתן תמריצים לענף, שהסתכמו בתשכ"ז בשיעור של כ-20 ל"י לטון. התמורה הממוצעת בחו"ל ירדה, כנראה, עקב העלאת שיעורי המכס

¹ י' מונדלק, תחזיות ההיצע והביקוש לתוצרת חקלאית בישראל. מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל, תשכ"ד.

על ידי שלטונות השוק האירופאי המשותף. שינויי המחיר פו"ב בתשכ"ז לזנים השונים לא היו אחידים: בעוד שמחיר פו"ב לאשכוליות עלה בכ"3 אחוזים, ירדו מחירי פו"ב לשמוטי, בכ"4 אחוזים, לוולנסיה, בכ"5 אחוזים, וללימונים בכ"6 אחוזים.

העלייה שחלה במחירים ליצרן של התפוקה שהופנתה לתעשייה קשורה אף היא בחלקה בסובסידיה ממשלתית, של כ"2.2 מיליון ל"י (בסך 7 ל"י לטון), שניתנה לענף כ"תמריץ" לפרי הדר שהופנה לתעשייה. סובסידיה זו היתה כ"8 אחוזים מסך כל הפדיון מייעוד זה.

מן הראוי לציין, כי ניתוח התפתחות מחירי התפוקה במונחי "המחיר ליצרן" לוקה במגבלות הואיל ועקב התערבות המועצה לייצור ושיווק פרי הדר אין יחסי מחירים אלה, כשמדובר בפרי לצריכה מקומית ולתעשייה, משקפים את יחסי המחירים בשוק. המועצה גובה מפדיון הפרי שיועד לצריכה מקומית תשלומים לקרנות העברה שסכומיהם מועברים להשלמת מחירי השוק של הפרי שיועד לתעשייה. הואיל והתשלומים וההעברות אינן יחסיות משתנה יחס המחירים ליצרן מזה הקיים בשוק. בתשכ"ז עלה, למשל, פדיון המועצה מטון אשכוליות שיועד לצריכה מקומית בכ"6 אחוזים אולם המחיר ליצרן של אשכוליות אלה ירד באותה שנה בכ"23 אחוזים, כשההפרש נובע מגידול של כ"54 אחוזים בתשלומי ההעברה שגובה המועצה. תופעה דומה חלה בפרי שיועד לתעשייה. פדיון המועצה מטון שמוטי עלה בתשכ"ז — בכ"23 אחוזים, אולם המחיר ליצרן של שמוטי נשאר יציב עקב ירידה של כ"43 אחוזים בתשלומי ההשלמה לשמוטי בתשכ"ז. מאידך גיסא, עלה בתשכ"ז פדיון המועצה מטון לימונים בכ"16 אחוזים, בעוד שהמחיר ליצרן של לימונים עלה בתשכ"ז בכ"41 אחוזים. זאת, עקב החלת תשלומי השלמה ללימונים בתשכ"ז שלא היו קיימים בתשכ"ו. סביר להניח, שעיוות יחס מחירי השוק של זני ההדר השונים פוגע באופטימליות ההחלטות הכלכליות של הפרדסנים. קרוב לוודאי שעיוותים נוספים נגרמים עקב קיומן של סיבולות שונות, של מחיר והוצאות, בפעולת המועצה והקבלנים המשרתים אותה. העובדה, למשל, שבמקרים רבים נזקף לחובת הפרדסנים אחוז בררה ממוצע לבית אריזה ולאן דווקא האחוז הממשי שהיה ביבולם אינו מעודד את הפרדסנים לשפר את טיב הטיפול בפרדס ובפרי. סיבולות הוצאות ההובלה והאריזה גורמות, כנראה, לעיוותים דומים.

(ב) פירות אחרים

תפוקתם הריאלית של הפירות האחרים, להוציא הדרים, גדלה בתשכ"ז בשיעור גדול פי שניים משיעור גידולה בתשכ"ו. בעוד שבתשכ"ו היה הגידול הריאלי בתפוקת הפירות האחרים כ"8.5 אחוזים הרי בתשכ"ז עלתה תפוקתם, במחירים קבועים, בכ"15 אחוזים. עיקר העלייה נובע מעליית היבולים הממוצעים לדונם ומגידול השטח המניב.

עקב העלייה התלולה בתפוקת הפירות הנשירים, — כ"15 אחוזים — והירידה המקבילה במחירים ליצרן של תפוקה זו, כ"17 אחוזים, החליט מינהל התכנון בתשכ"ז להפסיק נטיעה חדשה של עצי פרי נשירים, פרט לחידוש מטעים קיימים. ירידת המחיר שליוותה את העלייה בכמות הפרי אינה בלתי סבירה, בהתחשב בגידול ברמת הצריכה הכללית של פירות הקיץ. על כל פנים, בדיקה מדוקדקת של הסדרות העיתיות של ההיצע והביקוש של פירות בודדים (תפוחים, אגסים, שופים ואפרסקים) אינה מורה על קיום השפעות מובהקות כל שהן של יבוא פירות אלה מן השטחים המוחזקים. מידע ישיר, על כל מגבלותיו, אינו מורה אף הוא על יבוא כזה. יש לזכור, כמובן, שהמדובר בשנת תשכ"ז המסתיימת בחודש ספטמבר 1967.

הירידה הריאלית בתפוקת ענבי המאכל נמשכה גם בתשכ"ז, כ"2 אחוזים, אלא שלא כבתשכ"ו נלוותה אליה בתשכ"ז גם ירידה במחירים ליצרן של ענבי המאכל, כ"13 אחוזים. ירידת תפוקת ענבי המאכל מוסברת בעיקרה בעקירת מטעים, שקוזה בחלקה על ידי עליית היבולים הממוצעים. הירידה התלולה במחירי התפוקה ליצרן נגרמה בעיקרה עקב האיחור הרב שחל בבציר הענבים כתוצאה מהאביב הקריר. בחודש יוני 1967 סופקו לשווקים רק 700 טון ענבי-מאכל, לעומת

3,500 טון ביוני 1966. שיא עונת ענבי המאכל "זו" לחודשי ספטמבר-אוקטובר, שהיו משופעים בפירות אחרים אשר התחרו בענבי המאכל. נוסף על הסיבות הללו מתלבט ענף זה בהרכב זנים גרוע, כשחלק גדול מענבי המאכל אינו ראוי אלא לעיבוד תעשייתי, שמחיריו ליצרן נמוכים יותר. הגידול במשקל התפוקה שיועדה לתעשייה היה אף הוא גורם בירידת המחיר הממוצע ליצרן. כדי לזרז את שיפור הרכב הזנים בכרם ענבי המאכל מתעתדת המועצה לייצור ושיווק פירות לזיום דרך שתתן עדיפות בתמורה למגדלים שאחוז הפרי הטוב ביבול כרמייהם גבוה. בניגוד לענף ענבי המאכל, נמשכה בתשכ"ז ההרחבה בשטח מטעי ענבי היין — כ-2 אחוזים — ותפוקת הענף הריאלית עלתה בכ-19 אחוזים. אומדן מחירי התפוקה ליצרן עלה בכ-11 אחוזים, הודות לפיחות שיעלה את התמורה ליין שנוצר מיבולי תשכ"ז וכן עקב עלייה בסכום הסובסידיה שתינתן לענף עבור יבול תשכ"ז.

למרות המשך צמצום שטח מטעי הזיתים בתשכ"ז עלתה תפוקתם הריאלית בכ-98 אחוזים, הודות לשנת ברכה מיוחדת שהבליטה את תכונת הסירוגיות של מטע זה והתבטאה בעלייה תלולה ביותר ביבולים הממוצעים לדונם. מחירי תפוקת הזיתים ליצרן עלו בתשכ"ז בכ-2 אחוזים הודות להסדרי השיווק השונים והבטחת אשראי למלאי תעשייתי של זיתים כבושים ושמן זית. תפוקת ענף הבננות, במחירים קבועים, ירדה בתשכ"ז בכ-7 אחוזים, לעומת עלייה ריאלית של כ-25 אחוזים בתשכ"ו. היצע הבננות לשוק המקומי עלה, מאידך גיסא, בכ-6 אחוזים ועיקר הירידה נרשמה ביצוא — ירידה של כ-25 אחוזים. ירידת משקלו של היצוא בסך כל התפוקה המיועדת לשיווק הביאה לעלייה במחירי הבננות ליצרן — כ-5 אחוזים — לעומת ירידת המחיר בתשכ"ו. עליית המחירים ליצרן בתשכ"ז, למרות הירידה במחיר לצרכן בתשכ"ז בכ-5 אחוזים, נגרמה עקב ירידת משקלו של היצוא, שכן תמורתו נמוכה יותר מהתמורה בשוק המקומי. כמות תפוקת הפירות הסובטרופיים גדלה בתשכ"ז בכ-21 אחוזים, לעומת עלייה ריאלית של כ-17 אחוזים בתשכ"ו. עיקר הגידול חל בתפוקת הגוייבות והאבוקדו. תפוקת האבוקדו גדלה, במונחים ריאליים, בתשכ"ז בכ-53 אחוזים, כשלמעלה ממחצית גידול זה הופנתה ליצוא. הגידול בתפוקה הריאלית של הפירות הסובטרופיים לווה בעלייה במחירים ליצרן בתשכ"ז של כ-6 אחוזים, לעומת ירידה של כ-7 אחוזים בתשכ"ו. בעוד שהמחירים ליצרן של תפוקת הסובטרופיים שהופנתה לשוק המקומי עלו בכ-14 אחוזים, ירדו המחירים ליצרן של התפוקה שהופנתה ליצוא בכ-27 אחוזים, הגידול הריאלי בכמות המיוצאת היה כ-98 אחוזים.

(ג) גידולי תעשייה

התפוקה הריאלית של גידולי התעשייה עלתה בתשכ"ז בכ-8 אחוזים, לעומת עלייה של כ-7 אחוזים בתשכ"ו. עיקר העלייה הריאלית חלה בתפוקת הכותנה שעלתה בתשכ"ז בכ-15 אחוזים. כמות סלק הסוכר עלתה בכ-3 אחוזים, בעוד שתפוקת אגוזי-האדמה ירדה בתשכ"ז, במונחים ריאליים, בכ-4 אחוזים. תפוקתו הריאלית של גידול הטבק עלתה בתשכ"ז בכ-13 אחוזים. בכותנה גדלה כאמור התפוקה הריאלית בתשכ"ז בכ-15 אחוזים בדומה לגידול הריאלי בתשכ"ו. גידול זה נבע מהרחבת שטחי מזרע הכותנה בכ-34 אחוזים שנתאפשר בעיקר עקב כמות המשקעים הרבה והקיץ הקריר. שטחי הכותנה בבעל ובהשקיית עזר גדלו בתשכ"ז בכ-200 אחוזים, ומשקלם בכלל שטח הכותנה עלה מ-7 אחוזים בתשכ"ו ל-16 אחוזים בתשכ"ז (שטחי הכותנה בשלחין גדלו בכ-22 אחוזים בלבד). היבול הממוצע לדונם, במונח ארצי, היה נמוך בתשכ"ז בכ-10 אחוזים. הסיבות המדויקות לירידה הנמשכת ביבולים הממוצעים לדונם אינן ברורות עדיין, אולם יש לשער שבתשכ"ז השפיעו גם השיבושים בהשקיה עקב מלחמת ששת הימים והתקפות המזיקים הקשות. מבחינת המזיקים היתה תשכ"ז שנה קשה, שחייבה הגדלת תשומות חומרי ההדברה ומספר טיפולי ההדברה.

עיקר הגידול בתפוקת סיבי הכותנה הופנה ליצוא. כמות הסיבים שיועדה ליצוא ישיר גדלה בכ-24 אחוזים, בעוד שכמות הסיבים שיועדה לתעשייה המקומית גדלה בכ-9 אחוזים.

מחירי תפוקת ענף הכותנה ליצרן עלו בתשכ"ז בכ-2 אחוזים, כשמחירי הסיבים נשארים יציבים, ואילו מחיר הגרעינים עלה בכ-11 אחוזים. יציבות המחירים ליצרן של סיבי הכותנה בתשכ"ז נתאפשרה הודות להפניית עיקר הגידול בתפוקת הסיבים ליצוא, אשר תמורתו הממוצעת פו"ב עלתה בתשכ"ז בכ-14 אחוזים, וכן עקב גידול שיעורי הסובסידיה ליחידה בכ-11 אחוזים (ראה לוח י"א-10). המחיר ליצרן של גרעיני הכותנה עלה בתשכ"ז הודות לעליית מחירו לתעשייה.

גידול סלק הסוכר בשלחין סבל בשנת תשכ"ז בגלל החורף הקר והגשום והאיחור באסיף עקב מלחמת ששת הימים. שיבושים אלה גרמו לכך שיבול האשרושים, בממוצע לדונם שלחין, ירד בתשכ"ז בכ-8 אחוזים, תכולת הסוכר באשרושים ירדה בתשכ"ז בכ-10 אחוזים, ולכן ירד יבול הסוכר לדונם בתשכ"ז בכ-17 אחוזים. הודות לגידול בשטח המזרע בכ-11 אחוזים, עלה סך כל תפוקת סלק הסוכר, במונחי אשרושים, בתשכ"ז בכ-3 אחוזים. כל כולה של עלייה זו נגרמה עקב הרחבת שטחי סלק הסוכר בבעל (ובהשקיית עזר) בתשכ"ז, בכ-60 אחוזים, שנתאפשרה הודות למשקעים הרבים בחורף תשכ"ז. שטח השלחין של סלק סוכר עלה בתשכ"ז בכ-7 אחוזים בלבד, גידול שקוּוּז כמעט כולו בירידת היבולים הממוצעים לדונם.

אם כי מחיר אשרושי סלק הסוכר ליצרן בתכולת סוכר של 16 אחוזים עלה בתשכ"ז בכ-3 אחוזים (מ-68 ל"י לטון ל-70 ל"י לטון), הרי ירידת תכולת הסוכר באשרושים קיזזה ויותר את עליית התעריפים בתשכ"ז וגרמה לירידה במחירים ליצרן של סלק הסוכר בכ-7 אחוזים.

בתפוקת אגוזי-האדמה נמשכה בתשכ"ז מגמת הירידה שנסתמנה מאז שנת תש"ך. התפוקה הריאלית של אגוזי האדמה ירדה בתשכ"ז בכ-4 אחוזים, במקביל לירידת שטחי המזרע בכ-7 אחוזים. הכנסת זון חדש למחזור בתשכ"ז עלולה להביא לעלייה במשקל גידול זה, שכמחצית תפוקתו מיוצאת. יתרונות הזון החדש בכך שהוא מקדים להבשיל ועל ידי כך מונע את נזקי הגשמים המוקדמים, ומאידך גיסא, מעלה את אחוז הפרי הראוי ליצוא (מממוצע של כ-50 אחוזים לכ-80 אחוזים).

(ד) הירקות

התפוקה הריאלית של ענף הירקות (להוציא תפוחי אדמה) נשארה יציבה בתשכ"ז, בעוד שבתשכ"ז עלה היצע הירקות בכ-15 אחוזים, ואילו בתשכ"ה הוא צומצם בכ-12 אחוזים. שטח מזרע הירקות ירד בתשכ"ז בכ-3 אחוזים. עיקר הירידה — כ-7 אחוזים — חלה בעונת החורף, בחלקה עקב ירידת המחיר ליצרן בתשכ"ז בכ-4 אחוזים ובחלקה עקב היות החורף בתשכ"ז גשום וקר במיוחד. שטחי המזרע של עונת האביב תשכ"ז צומצמו בכ-4 אחוזים לעומת אביב תשכ"ו ושיעור צמצום דומה חל בעונת הקיץ.

בחינת השיווק המאורגן, במחירים קבועים, ברביעי השנה השונים מורה שברביע הראשון (עונת הסתיו) היה השיווק המאורגן הריאלי של ירקות דומה בתשכ"ז לזה שבתשכ"ו, ואילו ברביעים השני והשלישי (עונות החורף והאביב) חלה ירידה ריאלית, לעומת תשכ"ו: כ-16 ו-24 אחוזים, בהתאמה. ברביע האחרון (עונת הקיץ) חלה עלייה ריאלית של כ-28 אחוזים לעומת הרביע האחרון בתשכ"ו. נתונים אלה מורים על השפעה, לכאורה, של מלחמת ששת הימים (שחלה ברביע השלישי) על הספקת הירקות, אולם בחינה מדוקדקת של כמויות ההספקה של הגידולים העיקריים, בהתאם לממוצעים חודשיים רב-שנתיים, מלמדת שלמלחמת ששת הימים היתה השפעה שולית בלבד. הגורם העיקרי לפיגור בהספקת הירקות היו תנאי החורף הגשום והקר ואיחורו של האביב. העובדה שתפוקת הירקות המשווקת גדלה ברביע האחרון בכ-28 אחוזים מלמדת, שברביע השלישי, הוא רביע המלחמה, נעשתה פעולת המזרע ללא שיבושים מיוחדים. תזוזת עונת הירקות גרמה, למשל, לכך, שמשקל עודפי העגבניות בחודשים יולי-ספטמבר מכלל עודפי העגבניות

השנתיים עלה מ-35 אחוזים בתשכ"ו לכ-69 אחוזים בתשכ"ז (מכ-5,500 טון ל-18,900 טון), אף כי סך כל הכמות המשווקת קטנה בתשכ"ז לעומת תשכ"ו בכ-10 אחוזים. עקב היציבות או הירידה בתפוקת הירקות המשווקת בשלושת רביעי השנה הראשונים חלה עלייה במחירי תפוקה זו ליצרן שהסתכמה בסוף הרביע השלישי בכ-15 אחוזים. העלייה הגבוהה ביותר נרשמה ברביע השני, כ-22 אחוזים. ברביע האחרון של תשכ"ז ירדו מחירי תפוקת הירקות ליצרן בכ-9 אחוזים. בממוצע שנתי עלו המחירים ליצרן של תפוקת הירקות בכ-5 אחוזים. התפוקה הריאלית של תפוחי-האדמה ירדה בתשכ"ז בכ-10 אחוזים, למרות העלייה בתשכ"ז בשטח המזרע של גידול זה בכ-4 אחוזים. עיקר גידול שטח המזרע היה בעונת החורף, עלייה של כ-12 אחוזים לעומת תשכ"ו, אשר נפגע ביותר עקב החורף הקשה. ירידת התפוקה המשווקת בעונת החורף הסתכמה בכ-41 אחוזים. הירידה בתפוקה הריאלית לוותה בעלייה תלולה במחירים ליצרן של תפוקת תפוחי-האדמה שעלו בתשכ"ז בממוצע בכ-18 אחוזים.

לוח י"א - 6

תפוקת נכסי הייצור בחקלאות לפי הענף, תשכ"ו ותשכ"ז

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ו לתשכ"ז			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	תשכ"ז	תשכ"ו*	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
0.0	983.3	983.3	13.0	1.2	בעלי חיים
8.0	-21.4	-15.1	27.0	31.8	מטעים
					הכשרת קרקע, ניקוז ושימור
4.2	-10.3	-6.5	10.0	10.7	קרקע, מרעה וכו' **
6.3	69.3	80.0	27.0	15.0	ייעור
5.5	24.4	31.2	77.0	58.7	סך כל תפוקת נכסי הייצור

הערך: שיעורי השינוי חושבו על פי נתונים בלתי מעוגלים.

* נתונים מתוקנים.

** סעיף זה הוגדר בדו"חות של שנים קודמות בשם "שונות".

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

(ה) דגניים

עיקר השפעתם הברוכה של תנאי הטבע בשנת תשכ"ז הורגשה בגידולי הדגניים והקטניות. התפוקה הריאלית של ענף זה גדלה בתשכ"ז בכ-115 אחוזים, לעמת צמצום של כ-30 אחוזים בתשכ"ו. עיקר הגידול הריאלי בתשכ"ז חל בתפוקת השעורה, עלייה בכ-141 אחוזים, החיטה, בכ-122 אחוזים, הסורגום, בכ-81 אחוזים, והקטניות, כ-65 אחוזים. העלייה בתפוקת גידולים אלה חלה במקביל לירידה של כ-11 אחוזים בשטח המזרע של שעורה ועלייה של כ-17 אחוזים בשטח המזרע של החיטה, כהמשך למגמה משנים קודמות (ראה פרק החקלאות בדו"ח בנק ישראל 1966). עלייה של כ-137 אחוזים חלה בשטח המזרע של סורגום לגרעינים, הנובעת מגידולו של שטח מזרע סורגום בעל, בכ-186 אחוזים וירידה בשטח סורגום שלחין, בכ-25 אחוזים.

מהיות שיווק עיקר תפוקת ענף הדגניים מוסדר ומושפע על ידי מדיניות הממשלה, אם על ידי קנייה ישירה (חיטה), או עקב משקלה המכריע של הממשלה בשוק המספוא, לא השפיעה

העלייה הכמותית הגדולה בתפוקת הענף על מחירי תפוקתו ליצרן והם נשארו יציבים בתשכ"ז. הממשלה, מאידך גיסא, מווסתת את מדיניות היבוא שלה בהתאם לתפוקה המקומית.

3. התשומה

א. שינויים בתשומות

סך כל התשומות הקנויות מסקטורים אחרים גדל בתשכ"ז, במונחים ריאליים, בכ-5 אחוזים, לעומת גידול ריאלי של כ-10 אחוזים בתשכ"ו (לוח י"א-7).

לוח י"א-7

תשומות חומרים ושירותים בחקלאות * לפי המקור, תשכ"ו ותשכ"ז

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ו לתשכ"ז			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	תשכ"ז	תשכ"ו**	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
0.5	3.7	4.3	240.6	230.7	קניות מסקטורים אחרים
1.6	3.6	5.3	31.9	30.3	מספוא
20.0	-16.7	0.0	3.6	3.6	דשנים
0.0	19.9	19.9	21.7	18.1	זרעים וכו'
0.0	-10.1	-10.1	51.0	56.7	חומרי הדברה ותרופות
4.4	9.8	14.7	71.0	61.9	מים
0.2	12.6	12.8	52.8	46.8	חומרי אריזה
1.5	-6.4	-4.9	32.8	34.5	הובלה
0.5	10.1	10.6	20.8	18.8	חלקי חילוף, תיקונים וכו'
2.5	13.7	16.5	16.2	13.9	דלק וחשמל
3.0	0.0	3.0	17.0	16.5	שירותים
1.6	44.0	46.4	12.3	8.4	מיסים
1.3	4.5	5.8	571.7	540.2	שונות
0.1	***-0.4	-0.3	200.2	200.8	סך הכול
4.4	4.8	9.4	52.5	48.0	שכר עבודה לשכירים
1.2	3.3	4.5	824.4	789.0	ריבית ודמי חכירה
1.8	14.9	17.0	153.3	131.0	סך כל התשומות הקנויות
2.7	3.4	6.2	109.8	103.4	מוצרי ביניים
1.4	4.8	6.3	1,087.5	1,023.4	בלאי
					סך הכול

הערות: שיעורי השינוי חושבו על פי נתונים בלתי מעוגלים.

* להוציא ההוצאות על שירותי העבודה והתון המסופקים על ידי בעלי המשקים החקלאיים.

** נתונים מתוקנים.

*** נאמד בהתאם לשינוי בסך הכל שעות העבודה לשבוע, בממוצע שנתי, של שכירים בחקלאות, כפי שדווח בסקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח י"א-8

תשומות המים בחקלאות, תשי"ט עד תשכ"ז

היחידה	תשי"ט	תש"ך	תשכ"א	תשכ"ב	תשכ"ג	תשכ"ד	תשכ"ה	תשכ"ו	תשכ"ז
שטח השלחין *	1,240	1,305	1,360	1,445	1,505	1,500	1,550	1,580	1,618
כמות המים	990	1,060	1,025	1,125	1,140	1,025	1,095	1,265	1,126
כמות המים לדונם שלחין	798	812	754	779	757	683	706	800	696
מדד	117	119	110	114	111	100	103	117	102
שנה גשומה (+) או שחונה (-)**	-	-	+	-	-	+	+	-	+
סך כל התוספת או ההיסכון (-) השנתי במים עקב השינויים בתנאי האקלים הממוצעים ***	—	19	-80	49	-25	-113	27	147	-156

* נתונים מתוקנים.

** בהתאם להערכה הכללית.

*** לדרך החישוב ראה נספח לדו"ח בנק ישראל 1967.

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

סך כל התשומות הקנויות (מסקטורים אחרים ומן החקלאות עצמה) עלה במונחים ריאליים בתשכ"ז בשיעור נמוך יותר – בכ-3 אחוזים – הואיל ותשומת העבודה הקנויה, כשהיא מדודה בשעות-עבודה של שכירים, נשארה בתשכ"ז יציבה. הגידול הריאלי של כ-15 אחוזים בתשומות הביניים העלה את שיעור הגידול הריאלי בתשומת חומרים ושירותים בחקלאות, להוציא שירותי העבודה וההון שמספקים בעלי המשקים עצמם, לכ-5 אחוזים.

להאטה בקצב הגידול הריאלי של התשומה הקנויה מסקטורים אחרים תרמו הצמצום בצריכת המים בתשכ"ז – בשיעור של כ-10 אחוזים – ההאטה בעלייה בתשומת המספוא הקנוי והדשנים, וכן הצמצום בתשומת הזרעים, חלקי החילוף, תיקונים וכו'.

הירידה בצריכת המים בתשכ"ז נגרמה מהיות שנה זו שנה מרובת משקעים (ראה לוח י"א-8). כמות המים שנחסכה הודות למשקעים המרובים בתשכ"ז, לעומת צריכת המים בתשכ"ו, נאמדה בכ-156 מיליון מטרים מעוקבים, או בכ-12 אחוזים מסך כל צריכת המים בתשכ"ו. שטח השלחין עלה בתשכ"ז בכ-2.4 אחוזים, לעומת עלייה בשיעור כ-1.9 אחוז בתשכ"ו. מאידך גיסא, ירד סך כל שטח הבעל בכ-0.2 אחוז, לעומת עלייה קלה של כ-0.8 אחוז בתשכ"ו.

לוח י"א - 9

השטח המעובד *, תשכ"ו ותשכ"ז

תשכ"ו **		תשכ"ז		העלייה או הירידה (-)	
מספר הדונמים	החלק בכלל השטח המעובד	מספר הדונמים	החלק בכלל השטח המעובד	מתשכ"ו לתשכ"ז	מתשכ"ז לתשכ"ו
(אלפים)	(אחוזים)	(אלפים)	(אחוזים)		
ב ע ל ***					
2,158	53.0	2,160	52.7	0.1	-1.3
17	0.4	17	0.4	0.0	0.0
209	5.1	202	4.9	-3.3	-1.5
106	2.6	106	2.6	0.0	-1.3
2,490	61.1	2,485	60.6	-0.2	-1.3
סך כל שטחי הבעל					
ש ל ח י ן					
455	11.2	458	11.2	0.6	52.7
217	5.3	223	5.4	2.8	5.1
528	13.0	562	13.7	6.4	2.0
226	5.6	222	5.4	-1.8	1.3
60	1.5	59	1.4	-1.7	28.3
94	2.3	94	2.3	0.0	13.3
1,580	38.9	1,618	39.4	2.4	30.5
4,070	100.0	4,103	100.0	0.8	0.2
סך כל השטח המעובד					

* כל שטח נכלל כמספר הפעמים שנוצר.
 ** נתונים מתוקנים.
 *** לרבות שטחים בהשקיית עזר.
 המקור : הלשמה המרכזית לסטטיסטיקה.

שינוי הרכב הגידולים בשלחין בתשכ"ז, לעומת תשכ"ו, עלול היה להביא בעקבותיו, גורמטיבית, לעלייה של כ-8 אחוזים בתשומת המים לדונם, אולם למעשה חלה בתשומה זו לדונם ירידה של כ-13 אחוזים, מ-800 מ"ק לדונם לכ-696 מ"ק. התוצאה המשולבת של כל הגורמים שנמנו לעיל גרמה לכך, שתשומת המים הכללית ירדה בתשכ"ז בכ-10 אחוזים.

ההאטה בעלייה בתשומת המספוא הקנוי מוסברת בעלייה התלולה שחלה בתפוקת מוצרי הביניים שאף הותירה לגידול מלאי הגרעינים במשק. הבצורת בשנת תשכ"ו היא, כנראה, סיבתה העיקרית של ההאטה בצריכת דשנים בתשכ"ז. לא כל תשומת הדשנים שנקנתה בתשכ"ו יושמה בשנה זו, ומאידך גיסא, לא כל כמות הדשן שיושמה בקרקע בתשכ"ו נתפרקה ונזקקה למילואים (כגון דשן זרחני). תופעה דומה אם גם חריפה יותר חלה, כנראה, בקניית זרעים שירדה בתשכ"ז בכ-17 אחוזים. הירידה בקנייה של חלקי החילוף, תיקונים וכו' מוסברת על ידי הפעילות הנמוכה של המכונות החקלאיות בשנת תשכ"ו, עקב הבצורת, שהותירה חלקי חילוף במלאי והקטינה את הבלאי האופרטיבי, וכן באווירת המיתון ששררה בארץ שגרמה לדחיית תיקונים יסודיים בלתי הכרחיים ולהארכת החיים הכלכליים של אביזרים שונים (כגון: צמיגים). סעיפי תשומות ההובלה, דלק וחשמל, חומרי אריזה, ושירותים עלו במקביל, פחות או יותר, לעלייה בתפוקה החקלאית הכוללת הואיל והם תלויים ישירות בתפוקה זו. העלייה התלולה בתשומת חומרי הדברה ותרופות נובעת מן הסתם מהתקפות המזיקים הקשות, בעיקר פרודגיה, שתקפו בתשכ"ז ענפי גידול שונים. מלחמת ששת הימים ייתכן שהשפיעה על גידולה של תשומה זו עקב איחורם של טיפולים שונים שהצריך הוספת טיפולים.

בתשומת העבודה הכוללת, שכירים ועצמאיים יחדיו, כפי שהיא נמדדת על ידי סקרי כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (שעות עבודה בממוצע שנתי לשבוע), חלה בתשכ"ז ירידה של כ-3.3 אחוזים לעומת ירידה של כ-3 אחוזים בתשכ"ו. בהרכב המועסקים בחקלאות חל שינוי בתשכ"ז. בעוד שבתשכ"ו החליפו העצמאיים את השכירים, גם במונחי מועסקים וגם במונחי שעות-עבודה, הרי שבתשכ"ז עלה משקלם של השכירים אשר החליפו עצמאיים. תופעה זו בלטה במיוחד ברביעים השני והשלישי של שנת 1967, לעומת 1966, ומכאן שהיתה, כנראה, תחלופה של עצמאיים מגויסים בשכירים.

ב. הפ ר י ו ן ¹

הירידה בפריון הכולל, בכ-3 אחוזים, ובפריון גורמי הייצור, בכ-6 אחוזים, שחלה בתשכ"ה לא נמשכה בשנים הבאות ². בשנת תשכ"ו חלה עלייה בפריון הכולל בשעור של כ-2 אחוזים, ועלייה של כ-4 אחוזים בפריון גורמי הייצור. העלייה בפריון הכולל בתשכ"ו, למרות היותה שנת בצורת, נובעת בעיקר מיציבות סך כל התשומה, שנגרמה עקב הצמצום במוצרי הביניים, בכ-18 אחוזים, והירידה בתשומת העבודה. העלייה בפריון גורמי הייצור בתשכ"ו מוסברת על ידי הירידה בתשומת העבודה, שלא קוזה על ידי הגידול ההולך וקטן של מלאי ההון.

העלייה בפריון הכולל בתשכ"ז בכ-12 אחוזים נגרמה על ידי הגידול הריאלי התלול בתפוקה — כ-14 אחוזים — ועל ידי הגידול הריאלי המתון, כ-2 אחוזים, בסך כל התשומה. מוצרי הביניים גדלו אמנם, במונחים ריאליים, בכ-15 אחוזים אולם התשומות הקניות מסקטורים אחרים, שמשקלם גדול הרבה יותר, עלו בכ-5 אחוזים בלבד. תשומת העבודה ירדה בכ-3 אחוזים, ואילו תשומת ההון הריאלית עלתה אף היא בכ-3 אחוזים בלבד.

העלייה הקטנה במלאי ההון והמשך הירידה בתשומת העבודה גרמו לכך שסך כל גורמי

¹ סידרה חדשה. ראה נספח לדו"ח זה.

² הסיבה העיקרית לירידת מדדי הפריון בתשכ"ה היא העלייה בתשומת-העבודה המדווחת בסקרי כוח האדם לשנת תשכ"ה. עדיין לא נמצא הסבר מניח את הדעת לעלייה זו, ויתכן שהיא נובעת ממגבלות הסקר.

הייצור ירדו בתשכ"ז, ריאלית, בכ-2 אחוזים. מאידך גיסא, עלה התוצר הגולמי, במונחים ריאליים בכ-19 אחוזים, וכתוצאה מכך עלה הפריז של גורמי הייצור בתשכ"ז בכ-22 אחוזים. בגלל המשקל הגדול שיש לתנאי הטבע על מדדי הפריז בחקלאות יש לייחס משמעות מוגבלת לשינויים השנתיים ולהתייחס בעיקר למגמה.

4. ההכנסות

ההכנסה שנוצרה בחקלאות (התוצר החקלאי הנקי במחירים ליצרן) גדלה בתשכ"ז בכ-143 מיליון ל"י או בכ-20 אחוזים, לעומת גידול בסך כ-3 מיליון ל"י בתשכ"ו, וכ-45 מיליון בתשכ"ה. הגידול בהכנסה שנוצרה בחקלאות בתשכ"ה נגרם על ידי עליית מחירי התוצר הנקי, שהיתה מלווה בירידה ריאלית בתוצר. בתשכ"ז עלו מחירי התוצר הנקי בשיעור נמוך יותר מזה שבתשכ"ה, ואילו התוצר הריאלי המשיך לרדת וכתוצאה מכך חל גידול נמוך בהכנסה הנוצרת. בתשכ"ז גדלה ההכנסה הנוצרת הודות לעלייה בתוצר הריאלי כשמחיריו ירדו ירידה מתונה — כ-1.2 אחוז.

ההכנסה הכוללת מהחקלאות (הכוללת פיצויי בצורת וכו') עלתה בתשכ"ז בכ-18 אחוזים, או בכ-132 מיליון ל"י. ההכנסה הכוללת מהחקלאות עלתה בתשכ"ז פחות מן ההכנסה הנוצרת משום שרמת פיצויי הבצורת וכו' קטנה בכ-82 אחוזים, או בכ-11 מיליון ל"י.

הכנסת בעלי המשקים מן החקלאות עלתה בתשכ"ז בכ-128 מיליון ל"י — כ-27 אחוזים. בתשכ"ז היתה ירידה בסך כ-7 מיליון ל"י — אחוז אחד בקירוב, ובתשכ"ה היתה עלייה בכ-30 מיליון ל"י — כ-7 אחוזים. הגידול המואץ בהכנסת בעלי המשקים בשנת תשכ"ז נובע מהגידול בהכנסה הכוללת ומיציבות סך תשלומי השכר לשכירים.

ההכנסה הממוצעת מהחקלאות למועסק עצמאי עלתה בתשכ"ז בכ-31 אחוזים עקב ירידת מספר המועסקים שאינם שכירים בחקלאות בשיעור של כ-3 אחוזים.

התמיכות הישירות לחקלאות גדלו בתשכ"ז ב-6 מיליון ל"י, והסתכמו בכ-156 מיליון ל"י (לוח י"א-10). בהרכב התמיכות לא חל בתשכ"ז שינוי ניכר: התמיכות לתפוקה עלו בשיעור של כ-13 אחוזים, בעוד שהתמיכות לגורמי הייצור עלו בכ-12 אחוזים. התמיכות לתפוקה עלו בכ-12 מיליון ל"י, ואילו התמיכות לגורמי הייצור בכ-5 מיליון ל"י. פיצויי הבצורת וכו' ירדו בכ-11 מיליון ל"י.

שיעור הסובסידיה ליחידת תפוקה נתמכת כמעט שלא נשתנה בממוצע, אולם בפריטים השונים חלו שינויים ניכרים. שיעורי הסובסידיה ליחידת תפוקה של חלב וביצים ירדו בכ-23 ו-18 אחוזים בהתאמה, בעיקר עקב קיוויו עליית מחירים לצרכן בצמצום סובסידיה וכן עקב גידול בתפוקה מעבר למתוכנן. ירידת הסובסידיה ליחידת תפוקה בירקות נבעה ממחירים גבוהים שהושגו בתחילת שנת תשכ"ז, שגרמו לצמצום בסך כל התמיכה. הירידה בתמיכות לענבי היין נובעת מן הגידול בתפוקה, בעוד שסך התמיכה הוא סכום כולל. מן הראוי לציין, שסך התמיכה הממשי לענף זה נקבע בפיקור, ולכן סביר להניח, שסכום התמיכה למעשה יהיה גבוה יותר. הגידול העצום בתמיכה ליחידת תפוקה של עופות נובע בעיקרו מגידולו של סך כל התמיכה. גידול זה נובע בחלקו משינוי בשיטת התמיכה בפטימים (על יסוד המחיר הממוצע הסיטוני תוך תקופה של חודשיים במקום תקופה של שלושה חודשים), בחלקו מעזרת הממשלה למועצת ענף הלול במאמציה לצמצם את מספר המטילות על ידי הוצאתם המוקדמת לשחיטה במחיר מובטח, ובחלקו הוא משקף את עודף ייצור בשר העוף בתקופות שונות של שנת תשכ"ז.

לאחר שבינוי 1966 חודשה שיטת מכירת הבקר במכרזים חודשה גם התמיכה בבשר הבקר, בצורת השלמת מחיר המכרזים עד למחיר המובטח. חידוש התמיכה גרם לכך שבהשוואה לתשכ"ו גדל שיעור התמיכה ליחידת תפוקה של בשר בקר.

העלייה בשיעור התמיכה ליחידת מספוא נבע מרצון הממשלה למנוע את התייקרות המספוא ליצרן. הגידול הוא בעיקר עקב עליית מחירי הקנייה של שעורה ותירס.

הסובסידיות לחקלאות, תשכ"ו ותשכ"ז

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ו לתשכ"ז				
תשכ"ו *	תשכ"ז	ערך הסובסידיה	כמות התפוקה	שיעור הסובסידיה ליחידת תפוקה או תשומה
(מיליוני ל"י)				
(אחוזים)				
—	2.2	—	—	—
24.0	22.4	-6.7	15.1	-18.9
1.7	7.6	347.0	8.8	310.8
29.7	24.9	-16.2	9.2	-23.3
2.4	4.0	66.7	8.2	54.1
0.5	0.5	0.0	2.0	-2.0
7.6	9.7	27.6	14.8	11.1
9.2	7.3	-20.7	-2.2	-18.9
1.4	1.1	-21.4	19.3	-34.1
2.3	2.7	17.4	15.0	2.1
3.3	2.7	-18.2	-4.1	-14.7
5.3	5.8	9.4	2.7	6.5
0.5	0.7	40.0	12.8	24.1
4.0	11.5	187.5	122.1	29.4
0.3	0.5	66.7	—	—
0.8	1.4	75.0	—	—
פרדסנות				
ביצים				
עופות				
חלב בקר				
בשר בקר				
דגים				
כותנה				
ירקות ותפוחי אדמה				
ענבי יין				
פירות אחרים				
אגוזי אדמה				
סלק סוכר				
טבק				
חיטה				
שונות				
ממחלקת ההתיישבות של הסוכנות היהודית				
סך כל הסובסידיות לתפוקה				
93.0	105.0	12.9	**12.4	0.4
25.5	32.7	28.2	3.7	23.6
15.1	13.2	-12.6	-10.1	-2.8
3.0	2.9	-3.3	3.6	-6.7
מספוא				
מים				
דשנים				
סך כל הסובסידיות לגורמי ייצור				
43.6	48.8	11.9	**1.1	13.1
13.8	2.5	-81.9	—	—
פיצויי בצורת, וכו'				
150.4	156.3	3.9	—	—
סך כל הסובסידיות				

הערות: שיעורי השינוי חושבו על פי נתונים בלתי מעוגלים.
 * נתונים מתוקנים.
 ** השינוי הריאלי בסך כל התפוקה, או התשומה, הנחמכת.
 המקור: משרד החקלאות, הפכנות היהודית ומשרד האוצר.

5. השקעות, מלאי הון ומימון

א. השקעות ומלאי הון

ההשקעה הגולמית הריאלית בחקלאות ובהשקיה עלתה בתשכ"ז בכ-2 אחוזים, לעומת ירידה ריאלית של כ-5 אחוזים בתשכ"ו. ההשקעה הגולמית הריאלית במפעלי-מים ירדה בכ-12 אחוזים, לעומת ירידה של כאחוז אחד בתשכ"ו, ומשקפת את השלמת פיתוח מקורות המים הזמינים, פחות או יותר, והעברת הדגש אל אמצעים לחיסכון בהעברת המים ובשימוש בהם.

ההשקעה הגולמית הריאלית בחקלאות עלתה בתשכ"ז בכ-10 אחוזים, לעומת ירידה של 6 אחוזים בקירוב בתשכ"ו. אין לראות בעלייה זו בתשכ"ז היפוך מגמת ההאטה בהשקעות בחקלאות המסתמנת מאז סוף שנות החמישים. העלייה בהשקעה הגולמית בחקלאות בתשכ"ז נובעת בעיקר מגידול כמותי של כ-62 אחוזים בהשקעה בייצור המשקף את ההרחבה בעבודות היוזמות שבאה כדי למתן את "המיתון". כמו-כן קרוב לוודאי שההאצה הרבה בגידול בערך האינפלטור החי (השקעה

לוח י"א-11

אומדן ההשקעה הגולמית בחקלאות ובהשקיה, תשכ"ו ותשכ"ז

העלייה או הירידה (-) משכ"ו לתשכ"ז			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	תשכ"ז	* תשכ"ו	
(באחוזים)			(מיליוני ל"י)		
					ב ח ק ל א ו ת
8.0	-21.4	-15.1	27.0	31.8	מטעים
0.0	983.3	983.3	13.0	1.2	בעלי חיים
0.0	10.1	10.1	33.8	30.7	מבני משק שונים **
1.4	-7.4	-6.2	44.2	47.1	ציוד ומכונות
					הכשרת קרקע, ניקוז ושימור
4.3	-7.3	-3.2	12.0	12.4	קרקע, מרעה טבעי, וכו' ***
6.3	61.8	72.0	27.0	15.7	ייצור
3.2	9.6	13.0	157.0	138.9	סך הכול בחקלאות
					ב ה ש ק י ה
0.3	-11.6	-11.3	68.3	77.0	מפעלי מים
2.3	2.0	4.4	225.3	215.9	סך הכול כללי

ה ע ר ה : שיעורי השינוי חושבו על פי נתונים בלתי מעוגלים.

* מספרים מתוקנים.

** מבני משק, בריכות דגים, ורשתות השקיה מקומיות.

*** סעיף זה הוגדר בדוחות של שנים קודמות בשם "שונות". הוא כולל השקעות של כ-1.7 מיליון ל"י בתשכ"ו וכ-2.0 מיליון

ל"י בתשכ"ז, שנעשו על-ידי רשויות מקומיות. השקעות אלה אינן מוגדרות כתפוקה חקלאית ולכן אינן מפיעות כלוח

י"א-6 של פרק זה.

ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מלאי ההון בחקלאות*, 1966 ו-1967

(מחירים שוטפים)**

מלאי הון גולמי			מלאי הון נקי								
העלייה או הירידה (-) מ-1966 ל-1967			מלאי ההון 1967	מלאי ההון*** 1966	העלייה או הירידה (-) מ-1966 ל-1967			מלאי ההון 1967	מלאי ההון*** 1966		
בערך	בכמות	במחיר			בערך	בכמות	במחיר				
(מיליוני ל"י)			(מיליוני ל"י)		(אחוזים)			(מיליוני ל"י)			
(אחוזים)										נכסים קבועים	
8.4	-0.6	7.7	726	674	8.4	2.6	11.5	1,089	977	מטעים	
3.0	1.8	4.9	1,224	1,167	3.0	3.3	6.4	1,721	1,617	מבנים****	
1.4	-4.9	-3.5	245	254	1.4	-0.7	0.7	427	424	מכונות וציוד	
0.0	4.5	4.5	302	289	0.0	4.5	4.5	302	289	בעלי חיים*****	
4.0	0.7	4.7	2,497	2,384	4.2	2.7	7.0	3,539	3,307	סך הכול	

הערה: שיעורי השינוי חושבו על פי נתונים בלתי מעוגלים.

* להוציא ערך הקרקע ונכסים כספיים. הנתונים הם לסוף שנת לוח, פרט להשקעות שמקורן בתפוקה חקלאית: מטעים ובעלי חיים, שהם לסוף שנה חקלאית.

** מחירי חידוש.

*** נתונים מתוקנים.

**** כולל: מבני משק, רשתות השקיה ומפעלי מים מקומיים וכן, שלא כבשנים קודמות, גם ייעור, הכשרת קרקע ניקוז ושימור קרקע, מרעה טבעי וכדומה.

***** אינו כולל מלאי עופות לבשר ודגים.

המקור: על יסוד אומדני ד"ר א"ל געתון. להגדרות והסברים ראה: א"ל געתון, הון תפוקה ותפוקה בישראל, 1950 עד 1959, ירושלים 1961.

לוח י"א-13

יתרות סוף השנה של האשראי לזמן קצר שניתן באמצעות המוסדות הבנקאיים *, 1966 ו-1967

העלייה או הירידה (-) מ-1966 ל-1967	1967		** 1966		
	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	
-2.6	-3.3	37.0	121.6	48.8	124.9
					(א) אשראי מוכוון (שחרור מגזילות ונכיון משנה בבנק ישראל)
-1.6	-0.2	3.7	12.1	4.8	12.3
					(ב) מאמצעי המוסדות הבנקאיים והסוכנות (שאינם משוחררים מגזילות)
8.3	1.3	5.2	17.0	6.1	15.7
					(ג) מפיקדונות הממשלה למתן אשראי להון חוזר
-1.4	-2.2	45.9	150.7	59.7	152.9
					(ד) סך הכול במסגרת תכנית מימון הייצור החקלאי
72.5	74.7	54.1	177.7	40.3	103.0
					(ה) אשראי אחר מאמצעי הבנקים
28.3	72.5	100	328.4	100	255.9
					(ו) סך האשראי לזמן קצר באמצעות הבנקים
72.1	79.5	57.8	189.8	43.1	110.3
					(ז) מזה: מאמצעי המוסדות הבנקאיים במסגרת הוראות הגזילות

* היתרות כוללות הפרשי הצמדה. לא נכללו יתרות האשראי קצר המועד שנתן בנק החקלאות לישראל, פרט ליתרה המשוחררת מגזילות, הכלולה בתכנית האשראי המוכוון.
 ** מספרים מתוקנים.
 המקור: שורה א' - בנק ישראל; שורות ב' ו-ג' - אומדן על סמך נתונים ממשרד החקלאות; שורות ה' ו-ז' - בנק ישראל.

בבעלי חיים) מקורה במגבלות האומדנים הסטטיסטיים המוקדמים, ותחוקן, כנראה, באומדנים הסופיים לקראת שנת תשכ"ח.¹

כשמנכים את ההאצה בהשקעה בייעור ואומדים גידול נמוך יותר בהשקעה בבעלי חיים מתברר, שההשקעה הגולמית בחקלאות, במונחים ריאליים, ירדה גם בשנת תשכ"ז.

ירידה זו נגרמה על-ידי הירידה הריאלית בהשקעות במטעים, — בכ"21 אחוזים — והירידה הכמותית בהשקעות בציוד ומכונות — בכ"7 אחוזים. ירידות אלה משקפות, כנראה, את רצון היצרנים להתאים את הגידול בתפוקה החקלאית לגידול המתון בביקוש לה. מאידך גיסא, עלתה ההשקעה הגולמית, במונחים ריאליים, במבני משק שונים בכ"10 אחוזים. עלייה זו היא, כנראה, בעיקר עלייה במספר ושטח החממות (שעיקר תפוקתן מיועדת ליצוא) וכן בתוספת מבנים לבעלי חיים, עקב הגידול המואץ בעדר החלב בתשכ"ו.

במחירים שוטפים עלו בתשכ"ז ההשקעות הגולמיות בחקלאות בכ"18 מיליון ל"י, כשעיקרן בהדרים, כ"13 מיליון ל"י, ובמטעי הפירות הנשירים, כ"8 מיליון ל"י.

האומדנים המוקדמים מורים, כי בתשכ"ז נשמר קצב הגידול הריאלי במלאי ההון הגולמי בחקלאות ששרר בתשכ"ו (לוח י"א-12). אולם קרוב לודאי שלאחר תיקון אומדני ההשקעה הגולמית בחקלאות בתשכ"ז יורו אומדני מלאי ההון הגולמי, כי חלה בתשכ"ז האטה בקצב הגידול הריאלי לעומת תשכ"ו. ירידה זו הנמשכת זה כמה שנים היא תוצאת הירידה בהשקעות הריאליות בחקלאות מחד גיסא, והגידול בשיעורי הגרט, מאידך גיסא.

מלאי ההון הנקי בחקלאות גדל בתשכ"ז, במונחים ריאליים, בפחות מאחוז אחד. במרבית סעיפי ההשקעה בחקלאות, פרט לבעלי חיים, ייעור, והכשרת קרקע וכו', היתה ההשקעה הגולמית הריאלית נמוכה מן הבלאי.

ב. מימון

מקורות האשראי העיקריים לחקלאות הם גורמים ציבוריים, מוסדות בנקאיים, וחברות הגמל והביטוח. נוסף לכך נזקקת החקלאות, כשאר הסקטורים, למקורות פרטיים לא-מוסדיים, לתיווך שטרות, לאשראי ספקים, ולאשראי באמצעות קרנות זרמי ההתיישבות וארגוני הקנייה השונים. הסטטיסטיקה בנושא הנדון לקויה, וזאת מפאת חוסר נתונים מהימנים לגבי האשראי ממקורות שאינם ציבוריים או מוסדיים וקשיי הגדרה לגבי האשראי הניתן על ידי גופים ציבוריים ומוסדות בנקאיים. הקריטריונים למיון האשראי לפי ייעודיו השונים (חקלאות, תעשייה, וכו') אינם זהים במוסדות האשראי השונים, ואף לא באותו מוסד בשנים שונות. לכן כמעט אי-אפשר להפריד בין האשראי לחקלאות לבין אשראי לחקלאים. מידת המהימנות הגדולה ביותר, אם גם היא אינה מושלמת, קיימת לגבי האשראי הבנקאי לזמן קצר.

יתרות האשראי לזמן קצר הניתן באמצעות המוסדות הבנקאיים לסוף 1967 גדלו בכ"73 מיליון ל"י והסתכמו בכ"328 מיליון ל"י (לוח י"א-13). גידולו של אשראי זה היה בשיעור של כ"28 אחוזים. משקלו של האשראי הניתן במסגרת תכנית מימון הייצור החקלאי, בכלל יתרות סוף השנה של האשראי לזמן קצר, קטן בשנת 1967 הודות להצלחת המועצה לייצור ושיווק כותנה למכור את מלאי הסיבים במהירות והאיחור שחל בעיבוד תבואות-החורף.

האשראי מפיקדונות הממשלה למתן אשראי להון חוזר, שהוא השתתפות הממשלה בקרנות שונות, עלה לסוף 1967 בכ"מיליון ל"י, או בכ"8 אחוזים, והסתכם בכ"17 מיליון ל"י. האשראי מאמצעי הבנקים שאיננו במסגרת תכנית מימון הייצור החקלאי גדל לסוף 1967 בכ"75 מיליון ל"י, או בכ"73 אחוזים, והסתכם בכ"178 מיליון ל"י. גידול ניכר זה משקף, כנראה,

¹ אין זה סביר שדווקא בתשכ"ז, בה חלה האטה בגידולו של עדר החלב, לעומת תשכ"ו בה חלה האצה ניכרת, יהיה השינוי בערך האיננוטר החי כה גדול.

את הנוזילות הגבוהה ששררה במשק במחצית הראשונה של 1967 וכן את השינוי במקורות ההיצע של האשראי, כשאשראי שמקורו בתיווך שטרות ירד, ואילו אשראי שמקורו באמצעי הבנקים עלה. האשראי המוכוון המשוחרר מנוזילות קטן לסוף 1967 בכ-3 מיליון ל"י והסתכם בכ-122 מיליון ל"י. כאמור, קטנה יתרת כל האשראי המוכוון לסוף 1967 בכ-2 מיליון ל"י (לוח י"א-14). צמצום זה נגרם עקב הירידה ביתרות המיועדות לגידולי שדה וגן (המשפיעים כאן הם, כאמור, הכותנה והדגניים), בעוד שביתרות לפרדסנות חלה עלייה של כ-4 מיליון ל"י, ביתרות לאיסוס מוצרי בעלי-חיים ומספוא חלה עלייה של כ-5 מיליון ל"י, ואילו האשראי הניתן ללא כל ייעוד מוגדר מראש גדל אף הוא בכ-4 מיליון ל"י.

הגידול ביתרות האשראי לפרדסנות נובע בחלקו מן הגידול המצופה בתפוקת עונת 1967/68 (אשראי לחומרי אריזה) ובחלקו מן האיחור במשלוחים לחוץ לארץ. העלייה ביתרות האשראי לבעלי-חיים וכו' נובע רובו ככולו מאשראי הניתן לאיסוס עודפי תוצרת החלב והביצים שמעבר לתכנון. האיסוס ההולך וגדל של עודפי השומן והגבינות הקשות, מצד אחד, והביצים שאינן נקלטות בשוק המקומי, מצד שני, הם הגורמים לגידול האוטומטי ביתרת אשראי זו.

תופעה מעניינת נוספת היא הגידול המתמיד שחל במשקלו היחסי של סעיף האשראי שייעודיו אינם מוגדרים מראש, ולכן אין כל ביטחון שאמנם שימש לייצור חקלאי. משקלו של "ייעוד" זה בכלל האשראי המוכוון לחקלאות שהיה בשנת 1961 כ-27 אחוזים הגיע בסוף שנת 1967 לכ-40 אחוזים.

לוח י"א - 14

יתרת סוף השנה של האשראי המוכוון *, לפי הייעוד, 1966 ו-1967

הייעוד **	1966		1967		העלייה או הירידה (-) מ-1966 ל-1967	
	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)
גידולי שדה וגן	62.5	41	46.7	31	-15.8	-25.3
פרדסנות	21.9	14	25.6	17	3.7	16.9
בעלי חיים, מוצרי						
בעלי חיים ומספוא	9.1	6	14.3	9	5.2	57.1
מלאי אחר ושונות	6.7	4	7.3	5	0.6	8.9
ללא ייעוד מוגדר						
מראש ***	52.7	35	56.8	38	4.1	7.8
סך הכול	152.9	100	150.7	100	-2.2	-1.4

הערות: * שיעורי השינוי חושבו על פי נתונים בלתי מעוגלים.

** להגדרת האשראי המוכוון לחקלאות ולמקור הנתונים ראה: בנק ישראל, נספח לדין וחשבון 1964, ירושלים דצמבר 1964.

*** להגדרות המדויקות יותר של הייעודים השונים ראה דו"חות קודמים.

**** אשראי הנכלל בתכנית מימון הייצור התקלאי אולם היות וייעודיו אינם מוגדרים מראש אין ודאות שאומנם שימש למימון ייצור חקלאי.